

HAL
open science

Parsa Ghasemi

► **To cite this version:**

Parsa Ghasemi. . . Journal of Iran National Museum,
2023, 3 (3), pp.75-112. 10.22034/jinm.2023.704228 . hal-04073625

HAL Id: hal-04073625

<https://cnrs.hal.science/hal-04073625>

Submitted on 18 Apr 2023

HAL is a multi-disciplinary open access archive for the deposit and dissemination of scientific research documents, whether they are published or not. The documents may come from teaching and research institutions in France or abroad, or from public or private research centers.

L'archive ouverte pluridisciplinaire **HAL**, est destinée au dépôt et à la diffusion de documents scientifiques de niveau recherche, publiés ou non, émanant des établissements d'enseignement et de recherche français ou étrangers, des laboratoires publics ou privés.

Open licence - etalab

To professor Rika Gyselen for her several decades of efforts and long-lasting research on the Sasanian coins, seals and sealings

Study a collection of Sasanian clay bullae in the National Museum of Iran, returned from the United States of America Parsa Ghasemi

Abstract

This paper is the initial research on 73 Sasanian clay bullae in the National Museum of Iran, which were returned to Iran from the United States on May 19, 2015. The result of the author's survey shows that this collection includes 13 administrative and 60 personal clay bullae, which bear nearly 244 (?) seal impressions. Among them, 231 seal impressions are personal, and 13 impressions are administrative. The magūh of Gūhgand kust-i-(...?) Gurgān administration appears on 11 of the 13 administrative bullae. The other two administrative bullae, one bearing the seal impression of the Amārgār of Sakestān and the other bearing the seal impression of the Amārgār of "Ēran-abzūd-Ī usraw and Nisīnā and Arwāyestān and Arzōn". In addition, among the official seal impressions; two bullae bear the seal impressions of Čīhr-burzēn, Ēran-sepāhbed Xwarāsān (east), and one bears the seal impressions of Wēh-šābuhr, Ēran-sepāhbed of Nīmroz (south). Also, five clay bullae bear the seal impressions of the Dād-burz-mihr, Parthian Aspbed (chief of the cavalry), five clay bullae have the seal impressions of the Wēh-šābuhr, Persian Aspbed, and many others belong to known personal names or unknown figures or individuals involved in the Sasanian administrative and sealings system. A vast majority of impressions have no personal names or epigraphic impressions. Due to the high degree of similarity between the seal impressions in this collection and those in Ahmad Saeedi's collection, which were previously studied and published by Rika Gyselen, it is highly probable that these 73 clay bullae were originally a part of Saeedi's collection and were similar examples that may have been sold by this collection.

Keywords: Clay Bullae, Administrative Impressions, Personal Impressions, Sasanian, National Museum of Iran, A.

Saeedi Collection

<https://doi.org/10.22034/jinm.2023.704228>

© 2021 Iran National Museum. All rights reserved

پیشکش بر اساس دستاورد کتیبه‌نگارستان، برپاس چیدن دبر تلاش و پژوهش‌های ماسک‌نگارستان در شناخت مهر و سکه‌های ساسانی

بررسی مجموعه گل‌مهرهای ساسانی بازگردانده شده از آمریکا در موزه ملی ایران

پارسا قاسمی*

چکیده

نوشتار کنونی پژوهش آغازین روی ۷۳ گل‌مهر ساسانی در موزه ملی ایران است که در ۱۹ اردیبهشت سال ۱۳۹۵ خورشیدی از آمریکا به ایران برگردانده شده است. برآیند بررسی نگارنده نشان می‌دهد که این گل‌مهرها شامل دو دسته اداری (۱۳ گل‌مهر) و خودی / شخصی (۶۰ گل‌مهر) هستند که نزدیک به ۲۴۴ (?) اثرمهر دارند. از بین آنها، ۲۳۱ اثرمهر از گونه خودی و ۱۳ اثرمهر از گونه اداری است. از بین ۱۳ گل‌مهر اداری، ۱۱ گل‌مهر دارای اثرمهر با نام اداره موبد گوگند کوست .. (?) گرگان است. دو گل‌مهر دیگر، یکی دارای اثرمهر اداره آمارگر سسکستان و دیگری، از آن اداره آمارگر ایران-آبزود-خسرو و نسینا و آروایستان و آرزون است. از بین گل‌مهرهای خودی، دو گل‌مهر با اثرمهر سپاهید خوراسان (شرق) و یک گل‌مهر با اثرمهر سپاهید نیمروز (جنوب)؛ شمار ۵ گل‌مهر با اثرمهرهای اسپید / (فرمانده سواره‌نظام) پارتی، ۵ گل‌مهر با اثرمهر اسپید پارسی، و شمار زیادی دیگر، از آن چهره‌های شناخته شده یا ناشناس یا کسان دیگر درگیر و دست‌اندرکار در دستگاه فرمانروایی ساسانی است. همانندی بیشتر اثرمهرهای این مجموعه با گل‌مهرهای مجموعه احمد سعیدی که پیشتر ریکا گیزلن آنها را چاپ کرده، نشان می‌دهد که به گمان بسیار، این ۷۳ گل‌مهر، بخشی از مجموعه سعیدی و نمونه‌های همانند آن بوده است که شاید از سوی این مجموعه به فروش رفته، و سپس به دست پلیس آمریکا افتاده و به وزارت خزانه‌داری وقت آمریکا سپرده شده است.

واژگان کلیدی: گل‌مهر، اثرمهر اداری، اثرمهر خودی، ساسانی، موزه ملی ایران، مجموعه سعیدی.

درآمد

پژوهش‌های ارزنده و گوناگون پژوهشگران روی مهر و گل‌مهرهای ساسانی در مجموعه‌های خودی و دولتی در جهان، آگاهی‌های فراوانی درباره سامانه اداری و جغرافیای سرزمینی، نام و پایه‌های افراد گوناگون در بخش مدیریتی کلان و خرد، نام‌جای‌ها، نشانه‌شناسی و غیره به دست آورده است. در این نوشتار نگارنده انگیزه پرداختن به پیشینه پژوهش روی مهرها و گل‌مهرهای ساسانی، و یا برشمردن ارزش آنها برای بازسازی بخشی از گذشته سیاسی، اجتماعی، بازرگانی، فرهنگی و آیینی در دوره ساسانی را ندارد و تنها تلاش دارد در زمان کوتاهی که داشته، این بایگانی ۷۳ گل‌مهرها برگشتی از آمریکا را واکاوی، و سپس به ارزش و ریزه‌کاری آنها بپردازد. این پژوهش کمک می‌کند تا هم گردش آگاهی علمی و آموزشی در این زمینه به زبان پارسی بیشتر باشد که شوربختانه بسیار ناچیز هست و هم اینکه موزه ملی ایران که میزبان همیشگی آنهاست بتواند در آینده نزدیک، از این پژوهش، برای تهیه شناسنامه ریزتر هر گل‌مهر و اثرمهر استفاده کند.

اگرچه جایگاه پیدایی این گل‌مهرها، داستان پنهانی بیرون بردن آنها از ایران، و زمان رسیدن آنها به کشور آمریکا را، هیچ یک از ما نمی‌دانیم اما، همان‌گونه که پیشتر گفته شد، در سال ۱۳۹۵ خورشیدی وزارت خزانهداری وقت آمریکا در راستای بهبود و پیوند دیپلماسی با ایران در چهارچوب برجام، این گل‌مهرهای ساسانی را به دفتر نگهبان منافع ایران در نیویورک می‌سپارد. اندکی پس‌از آن، از سوی وزارت خارجه وقت، به ایران آورده می‌شوند. سپس در روز ۱۹ اردیبهشت‌ماه همان سال، این مجموعه برای رونمایی به موزه ملی ایران واگذار می‌شود.^۱ اکنون این گل‌مهرها در فهرست دارایی‌های گنجینه این موزه ثبت شده است. با آمدن این گل‌مهرها به موزه، دکتر جبریل نوکنده، رییس کل، و فریدون بیگلری، معاون فرهنگی موزه ملی ایران از نگارنده درخواست کردند که یک گزارش بی‌درنگ از بررسی این مجموعه گل‌مهر برای رونمایی در نمایشگاهی با نام "مجموعه‌های استردادی اشیای فرهنگی - تاریخی: دستاوردهای دیپلماسی فرهنگی در دهه فجر"، آماده کند. با پذیرش درخواست این بزرگواران، پژوهش نگارنده بدون دریافت هیچ‌گونه هزینه‌ای آغاز شد و با اینکه زمان برای برپایی نمایشگاه کوتاه و فشرده بود، یک گزارش کوتاه تهیه شد که برآیند آن یک پوستر بود. در ابتدای آمدن این گل‌مهرها به موزه، به هر یک از آنها یک شماره دارایی ۱ تا ۷۳ داده شده بود، در اینجا نیز نگارنده از همان شماره‌گذاری برای دسته‌بندی و پژوهش استفاده کرده است

۱. گفتگوی رودرو با جبریل نوکنده و فریدون بیگلری.

(تصاویر ۱ تا ۸). در همان زمان آماده‌سازی گزارش کوتاه برای نمایشگاه، نگارنده با بررسی ۱۱ گل‌مهر اداری از ۱۳ گل‌مهر به این نکته پی برد که همه آنها دارای یک اثرمهر یکسان اداره موبد گوهند- کوست - (۴) استان گرگان هستند (جدول ۱ و تصویر ۱). پس از برپایی نمایشگاه، نگارنده با موشکافی بیشتری دریافت که یک پیوند ژرفی بین این مجموعه از گل‌مهرها، و گل‌مهرهای چاپ‌شده در مجموعه احمد سعیدی پدیدار است. در ادامه روشن شد که بیشتر اثرمهرهای این مجموعه پیش از این شناخته‌شده بودند که از سوی دکتر ریکا گیزلن، در کتاب مهر و اثرمهرهای مجموعه احمد سعیدی، به چاپ رسیده‌اند.^۲ با همین دیدگاه، با ریکا گیزلن گفتگو و دریافت‌های نگارنده با ایشان در میان گذاشته شد. ایشان نیز پس از شنیدن بررسی نگارنده، گفتند این گل‌مهرها باید از مجموعه سعیدی به فروش رفته باشد. همچنین در گفتگوی ما روشن شد که ایشان، از مجموعه بزرگ سعیدی، همه نمونه‌های همانند را بررسی نکرده‌اند، زیرا نمونه‌های همانند زیادی در آن بایگانی بوده است.^۳ نیاز به یادآوری است که بر پایه تصاویر دریافتی نگارنده از موزه، در سال ۱۳۹۵، روی هم‌رفته ۲۴۴ اثرمهر، از بررسی ۷۳ گل‌مهر شناسایی شد (تصاویر ۱ تا ۷). اما بدون شک، شمار اثرمهرها باید اندکی بیشتر از ۲۴۴ باشد، زیرا نگارنده این تصاویر را نگرفته، و می‌توان گمان برد شمار اندکی از اثرمهرهای کوچک، چون در بخش برش گل‌مهر زده‌شده، از دید عکاس مجموعه پنهان مانده، و عکاسی نشده باشند.

نگارنده ابتدا همه گل‌مهرها و اثرمهرها را، بر پایه تصاویر دریافتی از موزه دسته‌بندی کرده، و با شماره‌گذاری، واکاوی و سنجش تک‌به‌تک آنها، به ریزه‌کاری آنها پرداخته است. شماری از تصاویر گرفته‌شده دارای سایه بوده، و روشنایی خوبی برای دیدن ریزه‌کاری هر اثرمهر را نداشتند. برخی دیگر نیز دارای رسوب و شیره کربنیزه شده گیاهی بوده، که تنها چهره اثرمهر و چهارچوب آن پیدا بود که باید پس از نمونه‌برداری علمی و درست از رسوب آنها برای آزمایش‌های میان‌رشته‌ای، رسوب‌زدایی و دوباره عکاسی و بررسی شوند. نکته برجسته در اینجا در این است که گل‌مهرهایی که رویه آنها یا اثرمهرهای آنها دارای شیره میوه کربنیزه شده است، تا زمانی که پژوهش‌های گرده‌شناسی و شیمیایی روی آنها انجام نگیرد یا نمونه‌برداری آزمایشگاهی نشوند نباید هیچ‌گونه فرایند ویرانگر پاک‌سازی یا رسوب‌زدایی شوند، زیرا آگاهی‌های زیاد

۲. استاد ریکا گیزلن در کتاب مهر و اثرمهرهای مجموعه احمد سعیدی، بیش از ۱۳۱ مهر و ۴۳۶ گل‌مهر را در چارچوب یک کار ماندگار چاپ کرده است. خوشبختانه به تازگی این کتاب پربار به دست خانم فریبا شریفیان به پارسی برگردانده شده و به زودی در دسترس همگان خواهد بود.

۳. گفتگوی رودرو با استاد گیزلن.

می‌کند که هر یک دارای بافت خاک گوناگونی بوده است که از جایگاه‌های گوناگون و در کارگاه‌های جدا از هم ساخته شده، و همراه بنجاک/بسته/کالا/سفرارش، به کانون دریافت کننده فرستاده شده‌اند. برای آگاهی بیشتر می‌توان پژوهش آزمایشگاهی میان‌رشته‌ای مانند پتروگرافی، بر روی خاک خمیره آنها انجام داد (تصاویر ۱ تا ۸). رویه بیشتر گل‌مهرها دربرگیرنده اثرانگشت، یا اثر کف‌دست سازنده یا مهرکننده آن است، که هنگامی که چانه گل هنوز خیس بوده، مهر شده‌اند. اگر در آینده نه چندان دور، بر روی گل‌مهرهای ساسانی بررسی انگشت‌نگاری یا کف‌دست نگاری انجام گیرد، شاید بتوان سازنده/آماده‌کننده/کنندگان چانه گل، و مهرکنندگان آنها در چنین مجموعه‌هایی را ردیابی کرد. یا شاید بتوان دریافت که مهر را چه کسی روی گل می‌کوبیده، آیا دارنده مهر، یا کسان دیگری که آماده‌کننده چانه گل بوده‌اند آن مهر را از دارنده او گرفته، و سپس بر روی چانه گل می‌کوبیده است. این می‌تواند دانش ما درباره فرایند مهروموم را افزایش دهد، و همچنین می‌توان پی برد که چند تن در این کار دست داشتند یا شاید بتوان کسانی که در ساخت و آماده‌سازی چانه گل درگیر بودند را در گل‌مهرهای یک مجموعه شناسایی کرد. همان‌گونه که می‌دانیم همه آنها همراه بنجاک/بسته/کالا یا بارهایی به دریافت کننده رسیده، و سپس دریافت کننده گل‌مهر را از بسته جدا کرده و بایگانی کرده است. بنابراین دانستن اینکه چه بنجاک/کالا/بسته‌هایی همراه این گل‌مهرها فرستاده شده بدون آگاهی از جایگاه پیدایی آنها دشوار و پیچیده است، همانند این مجموعه که جایگاه پیدایی آنها روشن نیست.

افزون بر این، رویه شماری از گل‌مهرها دارای رسوب آهکی است که خوانش نبشته پهلوی و شناسایی ریزه‌کاری اثرمهر را دشوار کرده است مانند گل‌مهرهای شماره ۱۰، ۱۴، ۵۸ و ۶۱. چهره بیشتر گل‌مهرها به‌مانند یک کیک نیمه مدور/بیضی باد کرده بی‌پیرایه است (به‌جز گل‌مهرهای سپاهبدها که دارای یک اثرمهر بزرگ و رویه آنها بادکردگی کمتری دارد. بنگرید به شماره‌های ۸، ۹ و ۱۱) که سنگینی و اندازه گوناگون دارند.

میانگین کوچک‌ترین گل‌مهر این مجموعه، به ترامون (قطر) ۳۰ در ۳۲ در بلندای ۲۵ میلی‌متر، و بزرگ‌ترین آنها به ترامون ۷۶ در ۷۸ در بلندای ۲۹ میلی‌متر است. از دید اندازه، گل‌مهرهای سپاهبدها و اداری، بزرگ‌تر از دیگر گل‌مهرها است، زیرا دربرگیرنده اثرمهرهای بزرگ‌تری است. افزون بر این، در بین گل‌مهرهای دیگر خودی نیز، گل‌مهر با اندازه بزرگ یافت می‌شود، مانند گل‌مهر شماره ۱۳. گل‌مهرهای با اثرمهر اداری،

زیست‌بوم‌شناختی کهن از بین خواهد رفت و نیاز دارد در آینده پژوهش‌های آزمایشگاهی بر روی آنها انجام شود. همچنین شمار زیادی از اثرمهرهای کوچک اندازه‌گیری نشده، و برای فراهم کردن شناسنامه جداگانه برای هر گل‌مهر، باید در آینده اندازه‌گیری آنها انجام شود تا بتوان، اثرمهرهای خودی و دارای اثر یکسان را، بهتر با هم برابری داد. افزون بر این، پشت گل‌مهرها نیز نیازمند بررسی موشکافانه‌تر، و طراحی در موزه است زیرا دربرگیرنده آگاهی‌های ارزشمندی است و آنچه در ادامه درباره پشت گل‌مهرها آمده، دریافت‌های نگارنده از روی تصاویر گرفته شده به دست همکاران موزه در سال ۱۳۹۵ بوده است.

همان‌گونه که پیشتر گفته شد، بیشتر اثرمهرهای ۷۳ گل‌مهر شناخته شده‌اند. از این رو، برای آسان کردن کار همکاران در موزه ملی ایران، نگارنده در پایان هر اثرمهر، به نمونه همانند و یکسان آن در مجموعه سعیدی ارجاع داده، و خوانش و حرف‌نویسی نبشته پهلوی آن را نیز آورده است. افزون بر این، شماری از اثرمهرهای ریز با مجموعه سعیدی هم‌سنجی یا برابری داده نشده‌اند، زیرا انجام آن فراتر از جستار این نوشتار است و بی‌گمان، با فراهم آوردن زمان بیشتر، می‌توان نمونه همانند آنها را هم در مجموعه سعیدی یافت. بنابراین، پیشنهاد نگارنده این است که اگر در آینده موزه ملی ایران بخواهد شناسنامه ریزتری از این مجموعه آماده کند بهتر است همه اثرمهرها را، با نمونه‌های یکسان چاپ شده در مجموعه سعیدی برابری دهد و از کوشش موشکافانه و آگاهی‌های فراوان استاد ریکا گیزلن که در کتابش گردآوری کرده بهره‌بردارد. با این‌همه، نگارنده بیشتر اثرمهرها، یا بهترین و پربارترین اثرمهرهای این مجموعه را، با یافته‌های ایشان در مجموعه سعیدی سنجدیده و در این نوشتار آورده است.

ریخت‌شناسی و ویژگی گل‌مهرها

همه ۷۳ گل‌مهر این مجموعه از گل پخته هستند یا از برای قرارگیری در نزدیکی آتش گرما دیده‌اند. گرمای شمار اندکی از آنها بیش از اندازه بوده، و پشت و روی آنها دارای دورنگی و سیاهی است (مانند گل‌مهر ۰۸). آمیزه آنها دربرگیرنده ماده چسباننده کانی ریز و درشت (شماره ۶۶)، در برخی گیاهی (مانند شماره ۴۷) و گاهی هم ناپیدا است، مانند گل‌مهر شماره ۴۵. شمار اندکی از آنها دارای دانه‌های درشت شن یا آهک است و همچنین در بافتی که در آن یافت شده‌اند رسوب آهکی یا گچی دارند که نوشته‌ها و نقوش روی آنها ناخوانا شده است، مانند گل‌مهر شماره ۰۹. خمیره شمار ۶۶ گل‌مهر، در دامنه رنگی نخودی، قهوه‌ای روشن تا تیره است. از بین آنها ۷ گل‌مهر به رنگ خاکستری است و این به‌خوبی روشن

است. برای آگاهی از شیوه پیوست گل مهر با نخ به بسته/کالای همراه آن، افزون بر مستندنگاری سنتی و عکاسی، نیازمند سی تی اسکن ریز برای آگاهی از بافت میانی توخالی یا راه گذر ریسمن یا نخ است. در مجموعه سعیدی، گیزلن به نمونه‌های گوناگون پشت گل مهرها پرداخته و طرح‌هایی از آنها زده است (ibid: 23-25).

پشت و برش گل مهرها در تصویر شماره ۸ نشان می‌دهد این گل مهرها، هنگامی که خیس بوده‌اند به بسته / کالای همراه پیوست شده، یا هنگامی که هنوز خیس بوده پوسته/ رویه‌ای که به آن چسبیده بوده‌اند یا گل مهر بر روی آنها قرار می‌گرفته و مهر می‌شده، بر پشت گل مهر بازتابیده شده است. بیشتر آنها دارای دو یا گاهی چند سوراخ برای بستن به کالا/ بسته دارند. گل مهرهای این مجموعه از دید رویه‌ای که به آن چسبیده بوده‌اند یا سوراخ، گودی، شیار و ریخت‌شناسی پشت آنها، چند دسته هستند (تصویر ۸):

آ- شماره‌های ۱، ۲، ۳، ۳۳، ۱۷، ۳۸: این گروه دارای دو سوراخ در بخش دو سوی پشت است. به‌اندازه یک نوار پهن بین ۳ تا ۴ سانتی‌متر در راستای ترامون کوچک گل مهر، یک تورفتگی به ژرفای ۱ سانتی‌متر دارند، و گوشه‌ها هنگامی که خیس بوده و بر رویه کالا/بسته فشار داده شده، اندکی برآمدگی پیدا کرده و بی‌گمان کالا/بسته همراه آنها، رویه تخت تا نیمه تخت داشته است.

ب- شماره‌های ۲۶ و ۳۰: این گل مهرها مانند نمونه پیشین دو سوراخ در هر دو سو دارند، و به بخشی از کالا/بسته پیوست بوده که رویه‌ای هموار داشته، اما در اینجا نشانه‌های بیش از دو نوار پهن به پهنای ۱ تا ۱.۵ سانتی‌متر دارند و شاید به بنجاک/سند پارچه‌ای یا بسته با پوشش پارچه‌ای پیوست بوده‌اند.

پ- شماره‌های ۴، ۵، ۱۸، ۴۵ و ۵۷: این دسته دارای رویه‌ای هموار تا نیمه‌هموار دارند، گاهی شیارهای کم ژرفی در آنها پیدا است و سوراخ بیشتر آنها در برش گل مهر ایجاد شده است.

ت- شماره‌های ۶ و ۲۰: بر روی بسته/کالایی پیوست بوده که رویه یا پوشش آن از پوست یا گونه‌های همانند بوده، و شاید رویه آن به‌اندازه زیاد پرداخت‌نشده بوده است، از برای همین، آثار شیارهای ریز مویی‌شکل دارد. شماره‌های ۱۱ و ۹ به گمان بسیار، به کالا/بسته‌ای با پوششی از نی/نی باف پیوست بوده است.

ث- شماره‌های ۴۳، ۴۴، ۶۷ و ۵۹: دارای رویه هموار و سوراخ‌هایی در بخش میانی در پشت دارند که با بند/نخ به بسته/کالای همراه می‌پیوسته است. جایگاه بیرون آمدن بند/

بین ۴۰ تا ۹۰ گرم سنگینی دارند. به‌درستی روشن نیست که اندازه مهر چه پیوندی در گزینش اندازه چانه گل، برای مهر زدن داشته است. اما آنچه روشن است چانه گل نمی‌توانست بیش از اندازه سنگین باشد، وگرنه پیوستن آن به بسته همراه، تا رسیدن به دریافت‌کننده، پیچیده و دشوار می‌شده است.

شمار ۱۳ اثرمهر اداری این مجموعه، بین ۲۰ تا ۲۱.۵ میلی‌متر ترامون دارند و همه مدور هستند، اما اثرمهرهای خودی، در اندازه‌های گوناگونی هستند. بزرگ‌ترین اثرمهرهای خودی رسمی، از آن سپاهید است (شماره‌های ۸، ۹ و ۱۱). هر سه اثرمهر، به شکل بیضی، دارای یک کناره پهن و تخت است. ترامون اثرمهر چهر-برزین سپاهید خوراسان ۴۶ در ۳۲ میلی‌متر، و اثرمهر وه-شاپور، سپاهید نیمروز ۴۰ در ۳۵ میلی‌متر است (تصویر ۲).

شکل بیشتر اثرمهرها مدور، بیضی، و اندکی از آنها به شکل لوزی و مستطیل است. این اثرمهرها بیشتر محدب، گاهی تخت و ساده، یا دارای کناره پهن است. شماری از اثرمهرها همانند نگین روی قاب انگشتر بوده و یک کناره داشته است. در پیرامون شماری از اثرمهرهای محدب، جای بست یا میخچه‌های کوچک که مهر محدب را به چهارچوب انگشتر پیوند می‌داده، دیده می‌شود. همچنین اثرمهر سپاهید در گل مهر شماره ۰۸ و اثرمهر اداری در گل مهر شماره ۱۴، نشان می‌دهد که مهر آنها دارای دستگیره بوده است (تصاویر ۲ و ۷، و جدول ۱)۴.

پشت گل مهرها هم از دید پژوهش‌های باستان‌شناسی ارزش زیادی دارد زیرا آگاهی‌هایی درباره اینکه بنجاک/بسته/ کالایی که گل مهر به آن می‌پیوسته، چه پوششی داشته (یا اینکه پوشش رویه آن کالا یا بسته از چه موادی بوده) است. شاید از پارچه، مانند کیسه، یا سفال، و یا پوست بوده. بازمانده نخ یا سوراخ نخ‌های چفت‌وبست، و رد آنها را می‌توان در پشت گل مهرها دید. در این مجموعه، بیشتر گل مهرها با نخ به بسته/کالا پیوست می‌شده است، اما در مجموعه‌های دیگر نمونه‌هایی داریم که گل مهرها بدون نخ به کالای همراه پیوست می‌شده‌اند، مانند نمونه‌ای که در کاوش‌های سیف‌آباد به لبه یک ظرف سفالی چسبانده شده بود. آنچه ما می‌دانیم زمانی که چانه گل آماده می‌شده، نخ یا ریسمن در آنها جاگذاری شده است. راه گذر نخ در گل مهرهای شکسته نشان می‌دهد که این شیوه جاگذاری نخ روشمند بوده، و در هسته گل مهر هم به همدیگر گره‌های یک یا چند شاخه‌ای می‌شده

۴. برای آگاهی درباره شکل و گوناگونی مهرهای ساسانی بنگرید به:

Gyselen 2007: 18-20; 73-74

همچنین برای دستگیره مهرهای بزرگ مانند مهر سپاهید بنگرید به: ibid: 25-26

۱-۱- اداره موبد گوهگند-کوست -... (؟) گرگان
از بین ۱۳ گل مهر اداری، ۱۱ گل مهر (شماره‌های ۰۱، ۰۲، ۰۳، ۰۴، ۰۵، ۰۶، ۰۸، ۲۰، ۲۱، ۳۳ و ۳۵) دربرگیرنده اثرمهر مدور به ترامون ۲۰ میلی‌متر و دربرگیرنده نام اداره موبد گوهگند-کوست -... (؟) استان گرگان است که پیش از این شناسایی و خوانده شده است (Gyselen 2019: 93) (تصویر ۱). در جدول ۱، حرف نویسی، آوانویسی، برگردان به پارسی امروزی و تصویر این اثرمهر آمده است.

گل مهر شماره ۰۱، دارای ۶ اثرمهر است (تصویر ۱).
۱a: در ساعت ۳، یک اثرمهر مدور اداری بخش گوهگند-کوست -... (؟) از استان گرگان است که خوانش و آگاهی‌های آن در جدول ۱ آمده است.

۱b: در ساعت ۳، یک اثرمهر مدور به ترامون ۲۱.۵ میلی‌متر است که نشان‌دهنده یک نماد/نشان درون یک پایه بالداری/یک جفت بال پایه‌دار است. در کناره بالایی، از ساعت ۹ تا ۴، یک نبشته پهلوی دارد که گیزلن آن را "مدوماه، موبد/مگو، پسر وه-برز-آدر" خوانده است. حرف‌نویسی آن در زیر آمده است: (Gyselen: 2007: 204. 1/122b) (تصویر ۱۴، شماره ۱b).

۱c و ۱d: دو اثرمهر کوچک بیضی یا لوزی (؟) یکسان است که در ساعت ۴ و ۶ زده شده‌اند و نقش آنها آشکار نیست.
۱e: اثرمهر کوچک بیضی است با نقش یک پرند در حال راه رفتن به راست.

۱f: اثرمهر کوچک بیضی است که بر پایه تصاویر گرفته شده، نقش آن آشکار نیست.

گل مهر شماره ۰۲، دارای ۴ اثرمهر است (تصویر ۱).
۲a: در ساعت ۶، اثرمهر مدور اداری بخش گوهگند از استان گرگان است که خوانش و آگاهی‌های آن در جدول ۱ آمده است.

۲b: در ساعت ۱۲، یک اثرمهر به‌اندازه ۱۵.۷ در ۱۴.۸ میلی‌متر است. در زمینه، یک شیر خوابیده به راست، در کناره از ساعت ۲ تا ۴، یک نبشته پهلوی شکسته دارد که گیزلن آن را "وهرام، مگو، (پسر) خسرو-ماهان" خوانده، و حرف‌نویسی آن در زیر آمده است: (ibid: 197. 1/111b) (تصویر ۱۲، شماره‌های ۵b و ۲۱b).

۲c: در ساعت ۲، یک اثرمهر بیضی/لوزی شکل؟ کوچک با یک نماد/نشان (تصویر ۱۴، شماره ۲c).

۲d: در ساعت ۳، یک اثرمهر بیضی شکل کوچک با یک نماد/نشان.

نخ در این گل مهرها، از دیگر نمونه‌ها، آشکارتر است و نشان می‌دهد که نخ/بندی باریک داشته است.

ج- شماره‌های ۶۹ تا ۷۳ (تصویر ۸): این دسته رویه پشتی بی‌پیرایه‌ای دارند و بیشتر دارای پستی و بلندی و برخی هم شیار دارند. گل مهرهای شماره ۳۲، ۱۲، ۳۱، ۲۵ و ۴۸، بهترین نمونه‌های این گروه هستند و نشان‌دهنده بازتاب رویه کالایی است که به آن پیوست بوده‌اند که نشانه چند تورفتگی چهارگانه در آنها ایجاد شده است. شمار اندکی هم دارای یک شیار سرتاسری در پشت است که با نخ و ریسمان باریک ایجاد شده است مانند گل مهر ۶۶، که دارای یک شیار در راستای پهنای گل مهر است.

دسته‌بندی گل مهرها

گل مهرهای این مجموعه شامل دو دسته اداری (۱۳ گل مهر) و خودی/شخصی (۶۰ گل مهر) است.

روی هم‌رفته نزدیک به ۲۴۴ اثرمهر از همه این ۷۳ گل مهر شناسایی شده است. از بین آنها، ۱۳ اثرمهر از گونه اداری و ۲۳۱ اثرمهر، از گونه خودی است. پس از دسته‌بندی گل مهرها، در ادامه هر یک از آنها در زیر دسته اداری یا خودی آمده است. افزون بر این، آگاهی‌های هر اثرمهر در یک گل مهر، به گونه روشمند گزارش شده، و بر پایه شماره‌گذاری با حروف لاتین، ریزه‌کاری آن ثبت شده است. همان‌گونه که پیشتر گفته شد، چون عکاس این مجموعه نگارنده نبوده، شاید شمار این اثرمهرها اندکی بیشتر از این باشد، که باید در آینده بازبینی شود.

نبشته اثرمهرها به دو گونه پهلوی گسسته (کتیبه‌ای) و پهلوی شکسته یا پیوسته (کتایی) است. در یک جایی نیز از پهلوی بینابینی استفاده شده که شیوه نوشتاری بین پهلوی گسسته و پهلوی شکسته را گویند. ریکا گیزلن پیشتر به‌خوبی در گل مهرهای مجموعه سعیدی به گونه‌های نوشتاری گوناگون پهلوی پرداخته است (Gyselen 2007: 33).

۱- گل مهرهای اداری

همان‌گونه که پیشتر گفته شد، ۱۳ گل مهر اداری از گونه اداری هستند: ۰۱، ۰۲، ۰۳، ۰۴، ۰۵، ۰۶، ۰۸، ۲۰، ۲۱، ۳۳، ۳۵، ۱۵ و ۱۴ (تصاویر ۱ و ۲). میانگین اندازه این گل مهرها، ۵۸ در ۵۷ در بلندی ۲۳ میلی‌متر است. از بین ۱۳ گل مهر اداری، ۱۱ گل مهر دارای اثرمهر با نام اداره موبد گوهگند-کوست -... (؟) استان گرگان است. دو گل مهر دیگر، یکی دارای اثرمهر اداره آمارگر سَکستان، و دیگری از آن اداره آمارگر ایران-آبزود-خسرو و نسینا و آروایستان و آرزون است (جدول ۱).

شاید همانند نمونه‌ای در مجموعه سعیدی است اما نبشته آن خوانده نشده است (ibid: 199 & 201. 1/113d & 114c).

گل مهر شماره ۰۵، دارای ۵ اثرمهر است (تصویر ۱).

۵a: در ساعت ۱، اثرمهر مدور اداری بخش گوهگند-کوست ... (؟) از استان گرگان است که خوانش و آگاهی‌های آن در جدول ۱ آمده است.

۵b: در ساعت ۸، یک اثرمهر همانند ۲۱b، ۲b و ۳۵b.

آگاهی آن در ۲b آمده است (تصویر ۱۲، شماره‌های ۵b و ۲۱b).

۵c: در ساعت ۱۰، یک اثرمهر کوچک مدور با نقش ناآشکار دارد که رویه آن را رسوب گرفته است.

۵d: در ساعت ۹، یک اثرمهر کوچک لوزی با نقش ناآشکار (؟).

۵e: در ساعت ۱۰، یک اثرمهر کوچک بیضی با نقش ناآشکار (؟) و رسوب گرفته است.

گل مهر شماره ۰۶، دارای ۸ اثرمهر است (تصویر ۱).

۶a: در ساعت ۹، اثرمهر مدور اداری بخش گوهگند-کوست ... (؟) از استان گرگان است که خوانش و آگاهی‌های آن در جدول ۱ آمده است.

۶b: در مرکز در ساعت ۳، یک اثرمهر مدور با نقش قوچ در حال راه رفتن به راست، با دپهیم دور گردن/سینه که با سه مروارید آراسته شده و روبان درازی در پشت سر و گردن دارد. در پیرامون آن در ساعت ۳، یک ستاره شش پر و در ساعت ۸، یک ماه نو، و از ساعت ۹ تا ۱، یک نبشته پهلوی شکسته دارد که از آن "مهر-آدر-فربای/فرنغ" است. حرف نویسی آن در زیر آمده است:

(ibid: 1/117b & 118c) "Mihr-Adur-Farby" mtr'twrprnbg.

(تصویر ۱۱، شماره ۶b).

۶c: در ساعت ۱۱، یک اثرمهر کوچک مدور دارای نبشته یا نقش ناآشکار (؟).

۶d: در ساعت ۱، یک اثرمهر کوچک مدور محدب، دارای نقش یک پرنده (؟).

۶e: در ساعت ۲، یک اثرمهر کوچک لوزی دارای نبشته یا نقش ناآشکار (؟).

۶f: در ساعت ۳، یک اثرمهر کوچک مدور با نقش قوچ (؟) در حال راه رفتن به چپ، در پیرامون آن یک نبشته ای داشته که آشکار نیست.

۶g: در ساعت ۲، یک اثرمهر کوچک بیضی محدب. در زمینه یک قوچ با حلقه و روبان/دپهیم بسته شده در گردن، در حال راه رفتن به راست و در کناره، نبشته پهلوی شکسته: ŠRM شاید

گل مهر شماره ۰۳، دارای ۷ اثرمهر است (تصویر ۱).

۳a: در مرکز در ساعت ۶، یک اثرمهر مدور اداری بخش گوهگند-کوست ... (؟) از استان گرگان است که خوانش و آگاهی‌های آن در جدول ۱ آمده است.

۳b: در ساعت ۱، یک اثرمهر مدور به ترامون ۲۱ میلی‌متر است. در زمینه، آن یک قوچ ایستاده به راست، و یک ماه و ستاره شش-پر که در ساعت ۹ و ۳ قرار دارند. در پیرامون آن نبشته پهلوی شکسته دارد، که از آن "آدر... مگو (موبد)... " است و حرف نویسی آن چنین است: twr(b)'nb't Y mgw Y ... (ibid: 201. 1/115-116) (تصویر ۱۱، شماره ۳b).

۳c: در ساعت ۲، یک اثرمهر مدور کوچک به ترامون ۷.۳ میلی‌متر. دارای نقشی همانند چرخ سه/چهار؟ پره؛ همانند آن در مجموعه سعیدی نیز شناسایی شده است (ibid: 201: 1/116e). همچنین اثرمهر دیگری با نقش شکل سه پره با نبشته پهلوی در این مجموعه گزارش شده است (ibid: 60.2). ۳d: در ساعت ۳، یک اثرمهر کوچک لوزی؟ است که رویه آن دارای بازمانده شیره میوه و نقش آن ناپیدا است.

۳e: در ساعت ۵، یک اثرمهر مدور؟ کوچک است که رویه آن دارای بازمانده شیره میوه و نقش آن ناپیدا است.

۳f: در ساعت ۸، یک اثرمهر کوچک لوزی (؟) است که رویه آن دارای بازمانده شیره میوه، رسوب گرفته، و نقش آن ناپیدا است.

۳g: در ساعت ۱۰، یک اثرمهر کوچک لوزی (؟) و نقش آن ناپیدا است.

گل مهر شماره ۰۴، دارای ۶ اثرمهر است (تصویر ۱).

۴a: در ساعت ۶، اثرمهر مدور اداری بخش گوهگند-کوست ... (؟) از استان گرگان است که خوانش و آگاهی‌های آن در جدول ۱ آمده است.

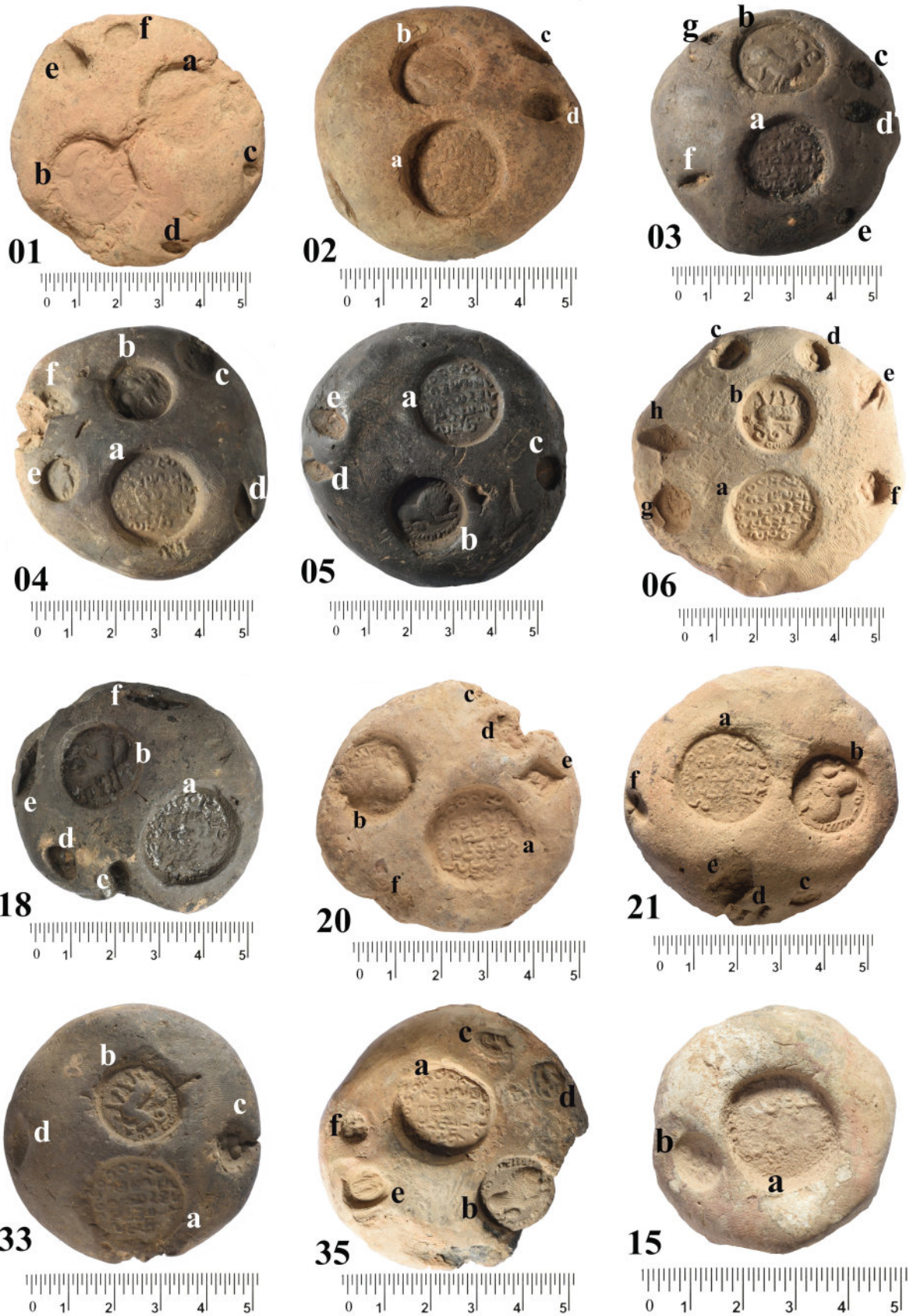
۴b: در ساعت ۱۲، یک اثرمهر به اندازه ۱۳.۵ در ۱۲ میلی‌متر. در زمینه یک گاو کوهان دار در حال راه رفتن به راست. در کناره یک ماه نو، و از ساعت ۲ تا ۴، نبشته پهلوی شکسته دارد که گیزلن آن را " ... گشنسب ... " خوانده، و حرف نویسی آن در زیر آمده است: gwšnasb (ibid: 1/113b & 114b) (تصویر ۱۳، شماره ۴b).

۴c: در ساعت ۲، یک اثرمهر مدور محدب با نقش ناآشکار.

۴d: در ساعت ۴، یک اثرمهر لوزی با نقش ناآشکار.

۴e: در ساعت ۹، یک اثرمهر مدور با نقش ناآشکار، شاید یک جانور در حال راه رفتن به چپ (اسب‌سان؟).

۴f: در ساعت ۱۰، یک اثرمهر محدب کوچک، در زمینه یک شیر در حال راه رفتن به راست، و در کناره نبشته پهلوی شکسته

تصویر ۱. گل‌مهرهای اداری. به جز گل‌مهر شماره ۱۵ که دارای اثرمهر اداره آمارگر سِکِسْتان است، دیگر گل‌مهرها دارای اثرمهرهای یکسان اداره "موبد گوَهگند کوست .. (؟) استان گرگان" است.

شماره گل‌مهر	حرف‌نویسی، آوانویسی و برگردان	تصویر اثرمهر اداری	طرح اثرمهر اداری
۰۱ ۰۲ ۰۳ ۰۴ ۰۵ ۰۶ ۱۸ ۲۰ ۲۱ ۳۳ و ۳۵	در مرکز در چهار رج، نبشته پهلوی کتیبه‌ای: 1. gwhgndy 2. kwsty 3. Y'dlyn 4. mgwh در پیرامون دور آن، از ساعت ۴ تا ۱ وارونه پرک‌های ساعت: gwlǵ 'n, نام گرگان (استان گرگان)، در ادامه ۷ تا دایره توخالی: موبد گوهگند کوست - آدرن (؟) گرگان این خوانش را فیلیپ ژینیو پیشنهاد داده و حرف‌نویسی آن در زیر آمده: guhǵand kust ī ādrēn mowūh gurgān (Gyselen 2007: 192-194; Gyselen 2019: 93 and 441)	 اثرمهر اداری گل‌مهر شماره 20a	 (Gyselen 2007: 192: I/103, Gyselen 2019: 93)
۱۵	در مرکز در دو رج، نبشته پهلوی کتیبه‌ای: 1. skstn 2. 'm 'lkly آمارگر سِکستان (Gyselen 2007: 158 ; Gyselen 2019: 189)	 تصویر اثرمهر اداری گل‌مهر شماره 15a	 (Gyselen 2007: 156-159:I/42-50 ; Gyselen 2019: 189)
۱۴	در مرکز در چهار رج، نبشته پهلوی کتیبه‌ای: 1. 'yl 'n 'pzdnt 2. hwslwdy 3. nwsyn' 4. W 'lw 'ystrn 5. W 'lcwn m'lkly در کناره راست، از ساعت ۴ تا ۲، واژه آمارگر و در کناره بالایی، از ساعت ۲ تا ساعت ۱۱، پنج دایره توخالی. آوانویسی: ēran-abzūd-ħusraw ud nišmā ud arwāyestān ud arzōn āmargar آمارگر ایران-آبزود-خسرو و نسینا و آروایستان و آرزون (Gyselen 2007: 136 ; Gyselen 2019: 164 and 435)	 تصویر اثرمهر اداری گل‌مهر شماره 14a	 (Gyselen 2007: 134. I/11-1/17, Gyselen 2019: 164 and 435)

جدول ۱. شناسه ۱۳ گل‌مهر اداری شناسایی شده در این مجموعه: با اثرمهرهای اداره موبد گوهگند کوست - آدرن (؟) استان گرگان؛ اداره آمارگر سِکستان؛ و اداره آمارگر ایران-آبزود-خسرو و نسینا و آروایستان و آرزون.

کوستان... (؟) از استان گرگان است که خوانش و آگاهی‌های آن در جدول ۱ آمده است.

۱۸b: در مرکز در ساعت ۱۱، یک اثرمهر مدور با نقش گاو نر بالدار-سر انسان / پادشاه (گوپاتشاه) که سر به بالا، و رو به راست، در حال راه رفتن است. در کناره، نبشته پهلوی داشته که با رسوب و شیره میوه پوشیده شده و آشکار نیست. در مجموعه سعیدی روی گل‌مهر اداری "موبد آمل و دماوند"، یک اثرمهر با نقش گوپاتشاه زده‌شده که شاید همانند این

دردود (آرامش/آشتی) (ibid: 1/118f). (تصویر ۱۱، شماره ۶g).
۶h: در ساعت ۹، یک اثرمهر کوچک لوزی شکل، شاید یک پرند در کنار یک گیاه/سبزه، در کناره از ۱۱ تا ۱۱، نبشته پهلوی شکسته دارد. شاید همانند نمونه مجموعه سعیدی "Frāhādōy" (ibid: 1/121f) prh'twy

گل‌مهر شماره ۱۸، دارای ۶ اثرمهر است (تصویر ۱).
۱۸a: در ساعت ۵، اثرمهر مدور اداری بخش گوهگند-

گل‌مهر شماره ۳۳، دارای ۴ اثرمهر است (تصویر ۱).
 ۳۳a: در ساعت ۱، اثرمهر مدور اداری بخش گوهگند-کوست -... (؟) از استان گرگان است که خوانش و آگهی‌های آن در جدول ۱ آمده است.
 ۳۳b: در مرکز یک اثرمهر همانند b ۶ (تصویر ۱۱، شماره ۳۳b).
 ۳۳c: در ساعت ۳، یک اثرمهر مدور ناآشکار.
 ۳۳d: در ساعت ۹، یک اثرمهر بیضی ناآشکار.

گل‌مهر شماره ۳۵، دارای ۶ اثرمهر است (تصویر ۱).
 ۳۵a: در مرکز، اثرمهر مدور اداری بخش گوهگند-کوست -... (؟) از استان گرگان زده‌شده که خوانش و آگهی‌های آن جدول ۱ آمده است.
 ۳۵b: در ساعت ۸، یک اثرمهر همانند ۲۱b ، ۲b و ۵b. آگاهی آن در ۲b آمده است (تصویر ۱۲، شماره‌های ۵b و ۲۱b).
 ۳۵c: در ساعت ۱، یک اثرمهر بیضی/لوزی؟ با نقش پرنده (خروس/لک‌لک؟) ایستاده/در حال راه رفتن به چپ. از ساعت ۱ تا ۱۲، شاید یک نبشته پهلوی؟ داشته است (تصویر ۱۳، شماره ۳۵c).

۳۵d: در ساعت ۲، یک اثرمهر مدور با نقش قوچ؟ خوابیده به چپ، و در ساعت ۲، یک ماه. رویه آن را رسوب گرفته، و شاید در کناره یک نبشته داشته است (تصویر ۱۱، شماره ۳۵d).
 ۳۵e: در ساعت ۸، یک اثرمهر نگینی به شکل بیضی به‌اندازه ۵ در ۶ میلی‌متر. در زمینه دو انسان ایستاده روبروی هم؛ یک مرد در راست و یک زن در چپ که دست همدیگر را گرفته‌اند. موهای بلند زن در پشت سرش نمایان است. از ساعت ۱۰، ۱ تا ۵ ساعت ۷، یک نبشته پهلوی داشته که ناخوانا است. همانند این نقش پیشتر چاپ‌شده است (ibid: I/142-I/50) (تصویر ۱۰، شماره ۳۵e).

۳۵f: در ساعت ۹، یک اثرمهر کوچک به شکل بیضی/مدور؟ است که رسوب‌گرفته و ناخوانا است، اما شاید نقش یک جانور (شاید شیر در حال راه رفتن به راست) است. در ساعت ۹، یک ستاره، و در کناره دور آن شاید یک نبشته پهلوی دارد که ناخوانا است.

۲-۱- اداره آمارگر "سکستان"

از بین ۱۳ گل‌مهر اداری، تنها گل‌مهر شماره ۱۵، دارای اثرمهر مدور به ترامون ۲۱ میلی‌متر، اداره آمارگر سکستان است که رویه آن را رسوب گرفته و فرسایش آن زیاد بوده است. چند حرف آن ناخوانا است (تصویر ۱). بازمانده رج نخست آن sks(tn) است و حروف رج دوم در تصاویر به‌سختی دیده می‌شود، اما روشن می‌کند که گل‌مهر از آن اداره آمارگر سکستان است.

اثرمهر باشد، اما چون نبشته این اثرمهر آشکار نیست نمی‌توان به‌درستی یکسان بودن این دو را پذیرفت (ibid: 1/102b) (تصویر ۱۰، شماره ۱۸b).
 ۱۸c: در ساعت ۷، یک اثرمهر کوچک مدور؟ با نقش ناآشکار.
 ۱۸d: در ساعت ۸، یک اثرمهر کوچک مدور؟ با نقش ناآشکار.
 ۱۸e: در ساعت ۱۰، یک اثرمهر لوزی با نقش ناآشکار.
 ۱۸f: در ساعت ۱۱، یک اثرمهر لوزی با نقش ناآشکار.

گل‌مهر شماره ۲۰، دارای ۶ اثرمهر است (تصویر ۱).
 ۲۰a: در مرکز در ساعت ۶، اثرمهر مدور اداری بخش گوهگند-کوست -... (؟) از استان گرگان است که خوانش و آگاهی‌های آن در جدول ۱ آمده است.
 ۲۰b: در ساعت ۱۰، یک اثرمهر مدور به ترامون ۱۷ میلی‌متر. در زمینه پرتله/نیم‌تنه انسان است که بر روی یک پایه از برگ/شاخه قرار دارد. در روبرو و پشت سر، یک ماه و ستاره شش پر دیده می‌شود. دارای گردن‌بند و جامه چین‌دار است. بخش بالایی موها فرفری، و شاید ریشی دراز دارد. چندین نمونه همانند این اثرمهر در مجموعه سعیدی گزارش شده است (ibid: 1/105b, 1/106e, 1/107b, 1/108b, 1/109b) (تصویر ۱۰، شماره ۲۰b).

۲۰c: در ساعت ۱، بخشی از یک اثرمهر کوچک لوزی، با نقش ناآشکار (؟).
 ۲۰d: در ساعت ۲، بخشی از یک اثرمهر کوچک مدور؟، شاید نقش یک جانور خوابیده (؟).
 ۲۰e: در ساعت ۳، یک اثرمهر کوچک لوزی، یک پرنده در حال راه رفتن به چپ.
 ۲۰f: در ساعت ۳، یک اثرمهر کم ژرف کوچک بیضی؟. در زمینه یک نقش شاید گیاهی؟.

گل‌مهر شماره ۲۱، دارای ۶ اثرمهر است (تصویر ۱).
 ۲۱a: در مرکز در ساعت ۹، یک اثرمهر مدور اداری بخش گوهگند-کوست -... (؟) از استان گرگان است که خوانش و آگاهی‌های آن در جدول ۱ آمده است.
 ۲۱b: در ساعت ۳، یک اثرمهر همانند ۵b ، ۲b و ۳۵b. آگاهی آن در ۲b آمده است (تصویر ۱۲، شماره‌های ۵b و ۲۱b). در ساعت‌های ۵، ۶، ۷ و ۹، دهنادین (به ترتیب) اثرمهرهای کوچک ۱f ، ۱e ، ۱d ، ۱c قرار دارند که پایه تصاویر گرفته‌شده، نقش‌ها آشکار نیست.

۱۰، یک نماد/نشان است که شاید به شکل افقی است. اثرمهر پلنگ در مجموعه سعیدی روی گل‌مهرهای اداری شناسایی شده است (ibid: 1/32c & 1/45c) (تصویر ۱۳، شماره ۱۴b).
۱۴c: در ساعت ۵، اثرمهر کوچک مدور و محدب. شاید یک نماد/نشان که رسوب گرفته و آشکار نیست.

۲- گل‌مهرهای خودی (شخصی)

از ۶۰ گل‌مهر خودی این مجموعه، ۲۳۱ اثرمهر شناسایی شده است. دسته‌بندی گل‌مهرهای خودی و اثرمهر آنها، بر پایه نام کسان دارای پایه‌های شناخته‌شده یا ناشناخته در سامانه اداری و فرمانروایی ساسانی است مانند سپاهید و اسپید؛ برخی بر پایه نقوش جانوری و شمار اندکی نیز پایه نشانه یا نمادهای روی آنها انجام شده است.

۱-۲- گل‌مهرهای سپاهید یا فرمانده نظامی یکی از کوست‌های/مناطق چهارگانه/چهارسوی جغرافیایی در زمان ساسانی. گواه‌های کهن نوشتاری، و مهرها و اثرمهرها نشان می‌دهد که از زمان خسرو انوشیروان، ایران ساسانی دارای چهار کوست یا منطقه نظامی بوده است. سرپرست فرماندهی هر یک از این کوست‌ها، یک سپاهید یا فرمانده سپاه بوده است. تاکنون اثرمهر شماری از سپاهیدها و ایران-سپاهیدها شناسایی شده است (برای آگاهی بیشتر درباره سپاهیدها بنگرید به Gyselen 2007: 48-53 ; Gyselen 2001 و گیزلن ۱۳۸۴). در میان این مجموعه، سه گل‌مهر شماره‌های ۸، ۹ و ۱۱، دارای اثرمهر ایران-سپاهید است. از بین آنها، گل‌مهر شماره ۰۸، دارای اثرمهر "وه شاپور، اسپید پارسی، سپاهید نیمروز" و دو گل‌مهرهای ۰۹ و ۱۱، دارای اثرمهر یکسان چهر-برزین، سپاهید خوراسان است. این گل‌مهرها همانند گل‌مهرهای اداری اندازه بزرگی دارند و به شکل مدور یا بیضی بی‌پیرایه هستند که میانگین اندازه آنها ۷۵ در ۷۶ در بلندای ۲۵ میلی‌متر است.

گل‌مهر شماره ۰۸ به شکل مدور/بیضی بی‌پیرایه، و دارای ۱ اثرمهر است (تصویر ۲).

۸a: اثرمهر محدب بیضی در مرکز، به‌اندازه ۴۰ در ۳۰ میلی‌متر که دارای یک کناره پهن و هموار است (تصویر ۷، شماره ۸a). در ساعت ۳، اثر گودی یک دستگیره مدور دارد. در زمینه، یک اسب‌سوار زره‌پوش و آماده نبرد (سواره‌نظام)، در حال راه رفتن به راست، و در پشت سرش یک نشان ماه است. نوک نیزه‌اش (؟) به‌سوی ساعت ۱ است. در پیرامون آن نبشته پهلوی شکسته، در سه رج است. رج نخست از ساعت

در جدول ۱، طرح و تصویر، حرف‌نویسی، آوانویسی و برگردان به پارسی امروزی آن آمده است.

گل‌مهر شماره ۱۵، دارای ۲ اثرمهر است (تصویر ۱).

۱۵a: در مرکز یک اثرمهر مدور اداره آمارگر سِکستان است که آگاهی‌های آن در جدول ۱ آمده است. چندین نمونه از آن در مجموعه سعیدی چاپ‌شده است (ibid: 156-159: I/42-50).
در جدول ۱، حرف‌نویسی، آوانویسی و برگردان پارسی امروزی این اثرمهر آمده است.

۱۵b: در ساعت ۸، یک اثرمهر مدور محدب با نقش ناآشکار (شاید یک نماد/نشان) دارد.

۳-۱- اداره "آمارگر ایران-آبزود-خسرو و نسینا و آروایستان و آرزون"؟

همانند اداره آمارگر سِکستان، تنها گل‌مهر شماره ۱۴ (تصویر ۲)، دارای اثرمهر "آمارگر ایران-آبزود-خسرو و نسینا و آروایستان و آرزون" است. مهر این اثرمهر دارای یک دستگیره بوده که در نزدیک ساعت ۵ قرار داشته است اما در این گل‌مهر، از برای رسوب‌گرفتنگی، شکستگی و مرمت بعد از آن، جایگاه آن ناپیدا است. در طرح زده‌شده به دست گیزلن که در جدول ۱ نشان داده شده، این دستگیره پیدا است. رویه این اثرمهر دارای رسوب آهکی زیاد و نبشته‌ها ناخوانا شده است اما، در پیرامون دور آن، از ساعت ۱ تا ۱۰، ۵ دایره توخالی/حلقه به‌روشنی دیده می‌شود، همین چهار نشانه به ما کمک کرد تا آن را به آسانی جستجو کنیم که در پایان بر ما روشن شد که هم چیدمان نبشته پهلوی، و هم چارچوب اثرمهر با اثرمهر آمارگر "ایران-آبزود-خسرو و نسینا و آروایستان و آرزون" یکی است و بیشتر چاپ شده است (ibid: 137-139, 1/10a & 1/17a). در جدول ۱، حرف‌نویسی، آوانویسی، و برگردان به پارسی امروزی اداره آمارگر ایران-آبزود-خسرو و نسینا و آروایستان و آرزون آمده است.

گل‌مهر شماره ۱۴، شکل بیضی بی‌پیرایه و کشیده

دارد و دارای ۳ اثرمهر است. به‌جز اثرمهر ۱۴b، دیگر اثرمهرها دارای رسوب زیاد و ناخوانا است (تصویر ۲).

۱۴a: در مرکز یک اثرمهر مدور اداری آمارگر "ایران-آبزود-خسرو و نسینا و آروایستان و آرزون" است که نمونه‌های همانند زیادی از آن در مجموعه سعیدی چاپ‌شده است (ibid: 137-139, 1/10a & 1/17a). در جدول ۱، حرف‌نویسی، آوانویسی و برگردان این اثرمهر آمده است.

۱۴b: در ساعت ۳، یک اثرمهر مدور کوچک دارد. در زمینه یک پلنگ در حال راه رفتن به راست، و از ساعت ۱۲ تا

1) ctblwlcyny ZY (...)pty W hwytkhwslwdy LBAY, i.e. čīhr-burzēn ī ... bed ud hujadag-khusrō wuzurg
2) 'yl'n kwsty ZY hwl's'n sp'hpty, i.e. ēran kust- ī-xwarāsān spāhbed

روی‌هم: چهر-بُرزین فرمانده/سالار ... و خسرو خوش‌یمن، بزرگ، ایران-سپاهبد، منطقه/کوست خوراسان- (شرق). (ibid: 248-249. III/1a & III/2a)

گل‌مهر شماره ۱۱ دارای ۱ اثرمهر است (تصویر ۲).

۱۱a: یک اثرمهر بیضی محدب همانند ۹a است. در ساعت ۲، یک گودی کوچک دارد که اثر دستگیره مهر است. تنها ناهمسانی آن با اثرمهر گل‌مهر ۱۱، در این است که رویه گل‌مهر ۱۱ هنگامی که خیس بوده به بخش رویی بسته/کالای/همراه که شاید از بافت پارچه بوده چسبیده، و ریزه‌کاری آن اندکی ناخوانا شده است (تصویر ۷).

طرح‌های زده‌شده به دست گیزلن از نقش اسب‌سواران در این دو اثرمهر (تصویر ۷)، نیاز به بازنگری اندک در ریزه‌کاری زره و آرایه دارد و همچنین می‌تواند با دیگر آثار هنری مانند نقوش بشقاب‌های زرین و سیمین، و نقش برجسته‌های طاق‌بستان و جنگ سواران فیروزآباد برابری شود. در اثرمهر شماره‌های ۹ و ۱۱، گواهی از نشان دادن رکاب دیده می‌شود و اگر درست باشد بی‌گمان می‌توان نقش رکاب را در یک گل‌مهر ساسانی پذیرفت. در نوشتارهای آینده درباره ریزه‌کاری‌های این دو نقش خواهیم نوشت.

۲-۲- گل‌مهرهای اسپید یا فرمانده سواره‌نظام.

اسپید به معنی فرمانده سواره‌نظام است. در اثرمهرها و مهرهای سپاهبدها، نام پایه‌لرده اسپید هم در کنار نام ایران-سپاهبد دیده می‌شود مانند اثرمهر "وه-شاپور" در گل‌مهر شماره ۸. اما در شماری از مهرهای خودی و اثرمهرها، تنها نام اسپید را داریم (برای آگهی بیشتر درباره اسپید بنگرید به Gyselen 2001: 23-26; 2007: 59 و گیزلن ۱۳۸۴: ۴۷-۴۲). ده گل‌مهر این مجموعه دارای اثرمهر دو اسپید ساسانی "وه-شاپور اسپید پارسی" و "داد-برز-مهر اسپید پارتی" است.

۱-۲-۲- اسپید پارسی یا فرمانده پارسی سواره‌نظام.

از بین گل‌مهرهای این مجموعه، گل‌مهرهای ۱۹، ۲۶، ۲۷، ۳۰ و ۳۹، دارای اثرمهر "وه-شاپور، اسپید پارسی یا فرمانده سواره‌نظام" است (تصویر ۲، گل‌مهرهای ۱۹، ۲۶، ۲۷، ۳۰ و ۳۹، و تصویر ۹، شماره ۳۰a). طرح گیزلن از این دو اثرمهر اسپید نیاز به بازنگری دارد و شاید تصویر بهتری در دسترس او نبوده و از برای همین ریزه‌کاری‌های آرایش اسب، نشان داده نشده است.

۵ تا ۶، رج دوم از ساعت ۴ تا ۱۰، و رج سوم از ساعت ۱۱ تا ۹. گیزلن این نوشته را "۱-وه شاپور اسپید پارسیگ اود شهر (؟)...بُد اود هُوجادگ ۲-خسرو وزرگ ایران کوست نیمروز ۳-سپاهبد" خوانده است. برگردان، آوانویسی و حرف‌نویسی آن در زیر آمده است:

1) wydšhpwhly ZY 'sppty ZY p'lsyk (k) (štl....)pty W hwytk, i.e. wēh-šābuhr ī aspbed pārsīg ud šahr (?)...bed ud hujadag
2) hwslwdy LBAY 'yl'n kwsty ZY nymwlc, i.e. khusrō wuzurg ērān kust ī nēm'rōz
3) sp'hpty, i.e. spāhbed

روی‌هم: وه شاپور، اسپید پارسی، فرمانده/سالار ... امپراتوری (؟) و خسرو خوش‌یمن، بزرگ، ایران-سپاهبد، منطقه/کوست نیمروز یا جنوب.
(Gyselen 2007: III/13a & III/14a)

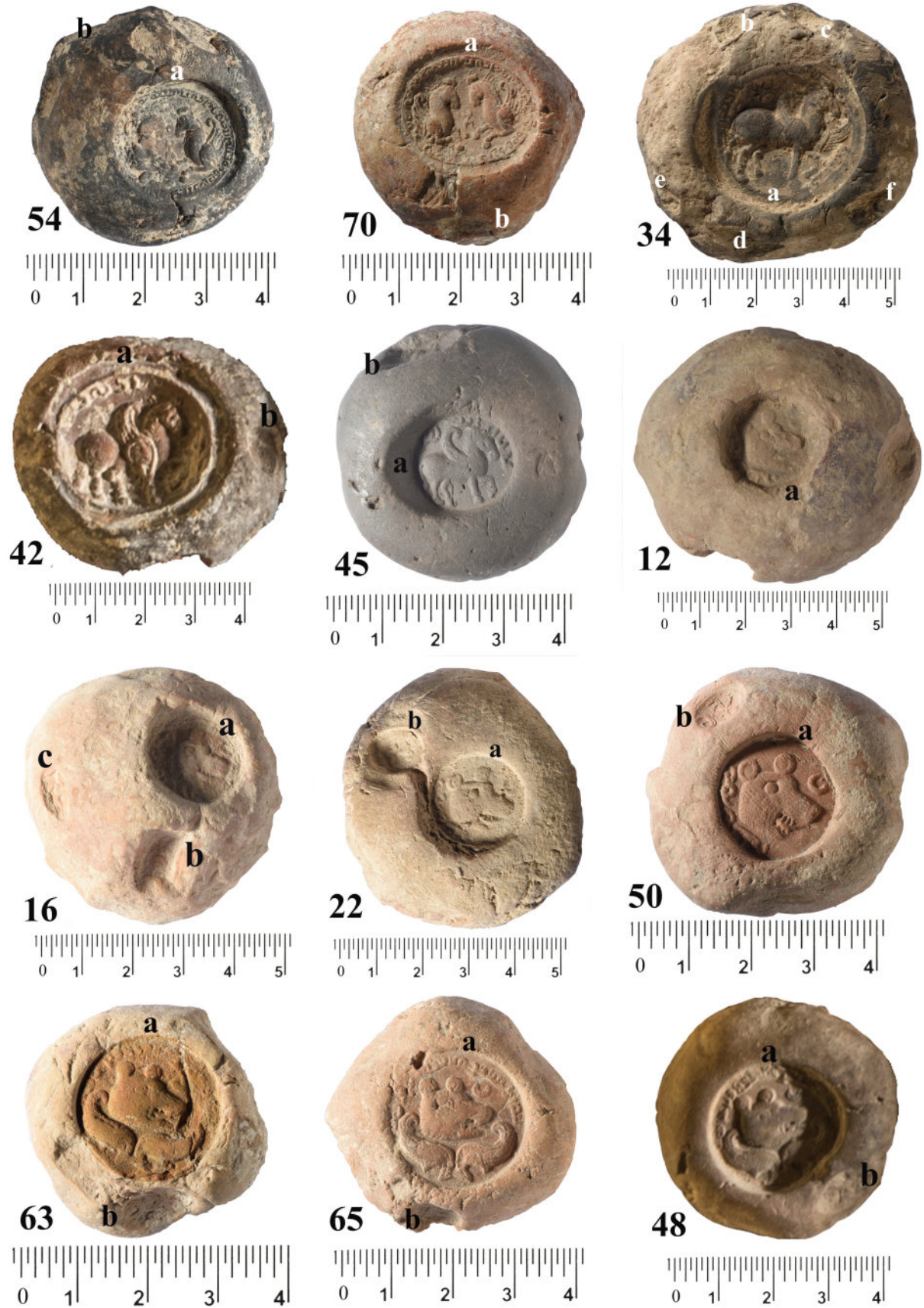
گل‌مهر شماره ۹، این گل‌مهر شکسته، در بافت

خمیره قرمز آن، آهک درشت و ریز دارد و گمان می‌رود که ۲ اثرمهر داشته است. در ساعت ۱۱، اثر گودی یک دستگیره مدور دارد. همچنین در ساعت ۳، یک اثرمهر کوچک داشته که رسوب گرفته است (تصویر ۲).

۹a: در مرکز یک اثرمهر بیضی به‌اندازه ۴۶ در ۳۲ میلی‌متر است که یک کناره هموار به پهنای یک سانتی‌متری دارد (تصویر ۷، شماره ۹a). در مرکز یک اسب‌سوار تنومند (یک سواره‌نظام)، زره‌پوش، نیزه به دست، در حال راه رفتن به راست است. تیردان با یک بند به بخش پایینی کمر بسته شده و گمان می‌رود در دست چپ او افسار است که بر روی گردن اسب قرار دارد و با دست راست نیزه را گرفته است. یک حلقه مدور در میج دو دست دیده می‌شود. نوک نیزه‌اش در ساعت ۲ قرار دارد. جامه آن آراسته به نشان ماه نو رو به بالا است. دهان اسب باز است که شاید نشان‌دهنده دهنه فلزی در دهان او است و بند این دهنه در دست چپ سوارکار است. اسب او چابک نشان داده شده و سازوبرگ جنگی آراسته و سنگینی دارد. سه گمپل/گمبول حلقه‌دار برگی شکل بر روی گردن، سینه و بالای ران اسب آویزان است. بخش پایانی دم اسب آراسته به سه گمپل یا گوی کوچک است. از زیر گلو تا روی سینه اسب، یک نقش زیگزاگ همانند آرایش روی تیردان دارد. در پیرامون آن، نبشته پهلوی شکسته، در دو رج دارد که گیزلن آن را "۱-چهر-بُرزین ... بُد اود هوجادگ-خسرو وزرگ ۲-ایران-سپاهبد کوست خوراسان" خوانده است. حرف‌نویسی، آوانویسی و برگردان آن در زیر آمده است:

تصویر ۲. گل‌مهرهای اداری و خودی. گل‌مهر شماره ۱۴، دارای اثرمهر اداره آمارگر "ایران-آیزود-خسرو و نسیئا و آروایستان و آرزون"؛ سه گل‌مهر ۰۸، ۰۹ و ۰۱۱ دارای اثرمهر سپاهبدهای نیمروز و خوراسان؛ و دیگر گل‌مهرها دارای اثرمهر اسپند پارسى و پارتى است.

تصویر ۳. گل‌مهرهای خودی. به‌جز گل‌مهرهای ۵۴ و ۷۰ که دارای اثرمهر آسپند است، دیگر گل‌مهرها دارای اثرمهر کسان شناخته‌شده یا کمتر شناخته‌شده در سامانه اداری فرمانروایی ساسانی است. شماره‌های ۱۲، ۱۶، ۲۲ و ۵۰، با نقش سر خرس از آن "خوره پی‌ریگ"؛ و شماره‌های ۶۳، ۶۵ و ۴۸، با نقش سر خرس در میان دو بال از آن "آدر-شاهگ، پسر ارشگ-گشنسب" است.

گل‌مهر شماره ۱۹ دارای ۲ اثرمهر است (تصویر ۲).

۱۹ا: در مرکز یک اثرمهر بزرگ محدب مدور/بیضی؟ به ترامون ۲۲ در ۲۰ میلی‌متر، با یک کناره پهن و هموار (تصویر ۹، شماره ۳۰a). در زمینه، نیمه جلویی دو اسب بالدار روبروی هم در دوسوی یک درخت ۹ شاخه‌ای ترسیم شده که نوک درخت به سوی ساعت ۱۲ است. در ساعت ۲ و ۱۰، دو نشان، و در پیرامون آن از ساعت ۴ تا ۶، نبشته پهلوی کتیبه‌ای و سپس ۳ دایره دارد. گیزلن این نبشته را "وه-شاپور، اسپید پارسی" خوانده، که حرف نویسی و آوانویسی آن در زیر آمده است:
wydšhpw[hly] ZY 'sppty ZY p'lsyky, i.e. [wēh-šābu]hr Ī aspbed pārsīg (Gyselen 2007: III/39-40).

۱۹b: در ساعت ۳، یک اثرمهر مدور محدب به اندازه ۸ در ۹ میلی‌متر. در زمینه یک نشان همانند نقش گل‌مهر III/39b و گل‌مهرهای دیگر در مجموعه سعیدی است (ibid: III/39-40)

گل‌مهر شماره ۲۶ دارای ۲ اثرمهر است (تصویر ۲).

۲۶a: همانند ۳۰a، ۲۷a، ۱۹a، ۳۹a است (تصویر ۹، شماره ۳۰a).
۲۶b: در ساعت ۴، یک اثرمهر داشته که ریزه‌کاری آن ناپیدا است.

گل‌مهر شماره ۲۷ شکسته شده و دارای یک اثرمهر

(۲۷a) همانند گل‌مهرهای ۳۰a، ۲۶a، ۱۹a و ۳۹a است (تصویر ۲، و تصویر ۹، شماره ۳۰a).

گل‌مهر شماره ۳۰ دارای ۲ اثرمهر است (تصویر ۲).

۳۰a: همانند اثرمهرهای ۲۷a، ۲۶a، ۱۹a و ۳۹a است (تصویر ۹، شماره ۳۰a).
۳۰b: در ساعت ۴، یک اثرمهر دارد که همانند ۱۹b است.

گل‌مهر شماره ۳۹ دارای ۲ اثرمهر است (تصویر ۲).

۳۹a: همانند گل‌مهرهای ۳۰a، ۲۷a، ۲۶a، ۱۹a و ۳۹a است (تصویر ۹، شماره ۳۰a).
۳۹b: یک اثرمهر در ساعت ۴، همانند ۱۹b، ۳۹b و ۳۰b است (تصویر ۱۴، شماره ۳۹b).

۲-۲-۲- اسپید پهلوی یا فرمانده پارتی سواره‌نظام.

پنج گل‌مهر با شماره‌های ۴۶، ۵۲، ۵۳، ۵۴ و ۷۰، دارای اثرمهر یکسان "داد-بُرز-مهر، اسپید پهلوی یا فرمانده پارتی سواره‌نظام" است (تصویر ۲، شماره‌های ۴۶، ۵۲، ۵۳، ۵۴ و ۷۰، و تصویر ۹، شماره ۵۲a).

گل‌مهر شماره ۴۶ دارای ۲ اثرمهر است (تصویر ۲).

۴۶a: یک اثرمهر بزرگ محدب بیضی به ترامون ۲۲ در ۲۰ میلی‌متر، با یک کناره پهن و هموار (تصویر ۹). در زمینه، بخش جلویی دو اسب بالدار همانند (قرینه) در حال تاخت یا پریده روبروی هم قرار دارد. در مرکز در جلوی سینه آنها یک نشان (ویژه اسپید) دیده می‌شود. در کناره از ساعت ۳ تا ۳، یک نبشته پهلوی کتیبه‌ای در یک رج دارد که گیزلن آن را خوانده و برگردان و حرف نویسی آن در زیر آمده است:

d'tbwlcmty ZY 'sppty ZY phlwby pn'h 'L bwlcynmt(l'y?).
i. e.

dādburzmīhr ī aspbed ī pahlaw panāh ō burzēnmīhr

روی هم: داد-بُرز-مهر، اسپید پارتی/پهلوی، در پناه (یا پناه آورده) بُرزین-مهر.

واژه پایانی یا بُرزین مهر در این اثرمهر، به روشنی بیان کننده آتشکده/آتش بُرزین مهر در کوست خوراسان، یکی از سه آتشکده شناخته شده در شاهنشاهی ساسانی است که داد-بُرز-مهر در آن فرمانده سپاه یا سپاهبده بوده است. (ibid: 284-286; III/41 - III/46; ibid: 78)

۴۶b: در ساعت ۶، یک اثرمهر؟ دیده می‌شود که در برش گل‌مهر زده شده، و در تصاویر گرفته شده آشکار نیست.

گل‌مهر شماره ۵۲ دارای ۲ اثرمهر است (تصویر ۲).

۵۲a: همانند اثرمهرهای ۷۰a، ۵۴a، ۵۳a، ۴۶a و ۷۰a است (تصویر ۹).

۵۲b: در ساعت ۴، یک اثرمهر مدور محدب به ترامون ۸ میلی‌متر، با یک نماد/نشان همانند ۳۹b؟ است. نمونه‌هایی از آن در مجموعه سعیدی گزارش شده است (ibid: 287, (III/45-2)

گل‌مهر شماره ۵۳ دارای ۲ اثرمهر است (تصویر ۲).

۵۳a: همانند اثرمهرهای ۵۴a، ۵۲a، ۴۶a، ۷۰a و ۷۰a است (تصویر ۹).

۵۳b: در ساعت ۱۱، یک اثرمهر مدور محدب به ترامون ۸ میلی‌متر، دارای یک نماد/نشان همانند ۵۲b است.

گل‌مهر شماره ۵۴ دارای ۲ اثرمهر است (تصویر ۳).

۵۴a: همانند اثرمهرهای ۷۰a، ۵۴a، ۵۳a، ۵۲a، ۴۶a و ۷۰a است (تصویر ۹).

۵۴b: در ساعت ۱۰، یک اثرمهر مدور محدب به ترامون ۸ میلی‌متر، دارای نماد/نشان همانند ۳۹b، ۵۲b و ۵۳b است.

گل‌مهر شماره ۴۵ دارای ۲ اثرمهر است (تصویر ۳).

۴۵a: یک اثرمهر مدور/بیضی؟ به‌اندازه ۱۷ در ۱۵ میلی‌متر است. در زمینه یک اسب بالدار در حال راه رفتن به راست، و در پیرامون آن، در یک رج، نبشته پهلوی از ساعت ۳ تا ساعت ۱۰. همانند این اثرمهر در مجموعه سعیدی شناسایی شده اما نبشته آن خوانده نشده است (ibid: VI/20a-21a).
 ۴۵b: در ساعت ۱۱، در برش گل‌مهر یک اثرمهر زده‌شده است که ریزه‌کاری نقش آن آشکار نیست.

۲-۴- گل‌مهر با اثرمهرهای دیگر افراد بلندپایه و کمتر شناخته‌شده در سامانه مدیریتی

۱- **گل‌مهر با اثرمهر کسی به نام "خوره پیرگ" با نقش سر خرس.** چهار گل‌مهر با اثرمهر یکسان از آن "خوره پیرگ" است (تصویر ۳، شماره‌های ۱۲، ۱۶، ۲۲ و ۵۰ و تصویر ۱۱، شماره ۵۰a).

گل‌مهر شماره ۱۲ دارای ۱ اثرمهر است (تصویر ۳).

۱۲a: اثرمهر مدور به ترامون ۸.۵ میلی‌متر. در مرکز سر یک خرس با دهان باز، زبان بیرون آمده و دندان‌های تیز نمایان است. در ساعت ۲، یک نشان ماه دارد که فرسایش یافته است. در پیرامون آن از ساعت ۱۰ تا ۶، یک نبشته پهلوی شکسته دارد که گیزلن آن را "خوره پیرگ" خوانده و حرف‌نویسی و برگردان آن در زیر آمده است: GDE pylk "شکوه، پیرگ" یا "خوره-پیرگ". (ibid: IVD/41a-45a).
 (تصویر ۱۱، شماره ۵۰a). افزون بر این، اثرمهرهای دیگری با سر خرس در مجموعه سعیدی چاپ‌شده است (ibid: 303).

گل‌مهر شماره ۱۶ دارای ۳ اثرمهر است (تصویر ۳).

۱۶a: در ساعت ۳، یک اثرمهر همانند ۱۲a.
 ۱۶b: در ساعت ۶، یک اثرمهر چهارگوشه به‌اندازه ۵.۵ در ۶.۷ میلی‌متر با نشان آراسته به روبان؟، در پیرامون آن نبشته پهلوی به‌سختی دیده می‌شود، شاید همانند نمونه شناخته‌شده در مجموعه سعیدی بوده که گیزلن آن را خوانده است (ibid: IVA/14b-15b) (تصویر ۱۴، شماره ۱۶b).
 ۱۶c: در ساعت ۹، یک اثرمهر مدور کوچک با یک نماد/نشان (تصویر ۱۴، شماره ۱۶c).

گل‌مهر شماره ۲۲ دارای ۲ اثرمهر است (تصویر ۳).

۲۲a: در مرکز یک اثرمهر همانند ۱۲a و ۱۶a.
 ۲۲b: در ساعت ۱۰، یک اثرمهر کوچک بیضی که نقش آن آشکار نیست.

گل‌مهر شماره ۷۰ دارای ۳ اثرمهر است (تصویر ۳).

۷۰a: همانند اثرمهرهای ۷۰a، ۵۴a، ۵۳a، ۵۲a، ۴۶a، و ۷۰a است (تصویر ۹).
 ۷۰b: در ساعت ۶، یک اثرمهر در برش گل‌مهر زده‌شده که رسوب گرفته، اما شاید همانند نمونه‌های دیگر در گل‌مهرهای آسپید، این اثرمهر نیز یک نماد/نشان بوده است.

۲-۳- گل‌مهر با اثرمهرهایی از خاندان بزرگ یا نامدار و بدون پایه اداری شناخته‌شده

گل‌مهر شماره ۳۴ دارای ۶ اثرمهر است، رویه بیرونی آن رسوب گرفته و شکسته است. شاید بر اثر گرمای آتش، رویه بیرونی آن دود زده و خمیره دورنگی شده است (تصویر ۳).
 ۳۴a: اثرمهر محدب مدور بزرگ به ترامون ۲۵ میلی‌متر. در مرکز یک اسب بالدار در حال راه رفتن به راست، و در بالای کمرش در ساعت ۱۰، یک ستاره هشت‌پر دارد. در پیرامون آن از ساعت ۵ تا ۹، نبشته پهلوی کتیبه‌ای است که نمونه همانند آن در مجموعه سعیدی شناسایی شده است. گیزلن این نبشته را "فرهاد از خاندان کارن، پارتی" خوانده و حرف‌نویسی آن در زیر آمده است: plh't ZY k'lny ZY phlswhby

(تصویر ۱۰). طرح این گل‌مهر نیز پیشتر چاپ‌شده است (Gyselen 2019: 169).
 خاندان کارن یکی از هفت خاندان نامدار در زمان ساسانی و اشکانی است که پیشینه آنها به زمان هخامنشی برمی‌گردد (برای آگاهی بیشتر بنگرید به Pourshariati 2017).
 اثرمهرهای ۳۴b-f در برش یا کناره گل‌مهر زده‌شده، و به شکل‌های بیضی و لوزی در اندازه کوچک هستند که رویه آنها را رسوب گرفته و نقش آنها آشکار نیست.

گل‌مهر با نام "وهرام" با نقش اسب بالدار**گل‌مهر شماره ۴۲** دارای ۳ اثرمهر است (تصویر ۳).

۴۲a: اثرمهر محدب بیضی، دارای یک کناره پهن و تخت. در زمینه، یک اسب بالدار ایستاده به راست، و روبروی آن در ساعت ۴ تا ۳، یک نقش گیاهی گل/درخت؟. در پیرامون آن از ساعت ۱ تا ۱۰، یک رج نبشته پهلوی کتیبه‌ای دارد که حرف نخست آن پاک شده است اما گیزلن نام آمده در آن را "وهرام" خوانده، و حرف‌نویسی آن wihl'n است (Gyselen 2007: IVD/25a-27a).
 ۴۲b: در ساعت ۳، یک اثرمهر مدور/بیضی که داری یک کناره باریک و در برش گل‌مهر زده‌شده است. نشان‌دهنده یک نماد/نشان حرفی، همانند ۵۰b؟.
 ۴۲c: در ساعت ۹، یک اثرمهر کوچک داشته که ریزه‌کاری آن در تصاویر دریافتی از موزه، ناپیدا است.

اثرمهرهای همانند چاپ شده در مجموعه سعیدی، بازسازی کرد. در زمینه یک قوچ ایستاده به راست، در جلوی آن یک گل/ گیاه، که در گردن یک دیهیم بسته شده است. در ساعت ۵، یک ستاره هشت پر، و در ساعت ۱۰، یک ماه نو دارد. در پیرامون آن نیشته پهلوی شکسته از ساعت ۴ تا ۱۱، و در ادامه شمار یازده دایره که گیزلن نیشته آن را "گورگان پسر بهرام، درست (درستکار)" خوانده، و حرف نویسی آن در زیر آمده است:

gwlgwn (ZY?) whl'm'n (ZY?) l'st (تصویر ۱۱، شماره‌های ۲۳a و ۲۳a (ibid: IVA/9a-13a) (۴۷a). همچنین واژه راست یا راست آمده در این نیشته یک واژه ریشه گرفته از منش/فتار آیین زردشتی است که به ندرت در اثرمهرها آمده است (ibid: 79-80).

گل مهر شماره ۲۳ دارای ۱۰ اثرمهر است که رویه آن را رسوب گرفته است و بیشتر اثرمهرهای کوچک آن که به شکل‌های مدور و لوزی هستند به سختی می‌توان ریزه‌کاری روی آنها را با تصاویر گرفته شده شناسایی کرد (تصویر ۴). جدا از اثرمهر ۲۳a که همانند اثرمهر شماره ۱۰a است، شمار ۹ اثرمهر کوچک دیگر، دارای رسوب زیاد و نقش آنها آشکار نیست که نیاز به پاک‌سازی و عکاسی دوباره در آینده دارند (تصویر ۱۱، شماره‌های ۲۳a و ۴۷a).

گل مهر شماره ۳۱ دارای ۱ اثرمهر (۳۱a) است (تصویر ۴)، که همانند اثرمهرهای ۱۰a و ۲۳a است (تصویر ۱۱، شماره‌های ۲۳a و ۴۷a).

گل مهر شماره ۴۷ دارای ۱ اثرمهر (۴۷a) و همانند اثرمهرهای ۲۳a، ۱۰a، ۳۱a است (تصویر ۴ و تصویر ۱۱، شماره‌های ۲۳a و ۴۷a).

گل مهر شماره ۵۵ شکسته شده، فرسایش یافته و دارای ۱ اثرمهر (۵۵a) همانند اثرمهرهای ۳۱a، ۲۳a، ۱۰a و ۴۷a است (تصویر ۴ و تصویر ۱۱، شماره‌های ۲۳a و ۴۷a).

گل مهر شماره ۲۸ شکسته شده، رسوب گرفته و دارای ۷ اثرمهر است (تصویر ۴). اثرمهر ۲۸a، همانند اثرمهر ۱۰a، ۴۷a، ۳۱a، ۲۳a، ۵۵a است (تصویر ۴ و تصویر ۱۱، شماره‌های ۲۳a و ۴۷a). دیگر اثرمهرهای این گل‌مهر، ریز و رسوب زیادی دارند و نقش آنها آشکار نیست. اما از بین آنها اثرمهر ۲۸e، به شکل بیضی و محدب به اندازه ۹ در ۸ میلی‌متر است که نشان‌دهنده یک قوچ در حال راه رفتن به راست است (تصویر ۱۱، شماره ۲۸e).

گل مهر شماره ۵۰ دارای ۲ اثرمهر است (تصویر ۳). ۵۰a: در مرکز یک اثرمهر همانند ۱۲، ۱۶a و ۲۲a دارد. ۵۰b: در ساعت ۱۱، یک اثرمهر بیضی با نماد/نشان حرفی دارد (تصویر ۱۴، شماره ۵۰b).

۲- گل مهر با اثرمهر کسی به نام "آذر-شاهگ، پسر ارشگ-گشنسب"، با نقش سر خرس در میان دو بال. سه گل‌مهر با اثرمهر یکسان "آذر-شاهگ، پسر ارشگ-گشنسب" است (تصویر ۳، شماره ۶۳، ۶۵ و ۴۸ و تصویر ۱۱، شماره ۶۵a).

گل مهر شماره ۶۳ دارای ۲ اثرمهر است (تصویر ۳). ۶۳a: یک اثرمهر مدور با ترامون ۱۹.۳ میلی‌متر. در مرکز سر یک خرس با دهان باز، زبان بیرون آمده و یکی از دندان‌های تیز نمایان است. بر روی یک جفت بال قرار دارد، و در ساعت ۲، یک ماه نو دارد. در پیرامون آن نیشته پهلوی کتیبه‌ای دارد که گیزلن آن را "آذر-شاهگ، پسر ارشگ-گشنسب" خوانده، و حرف نویسی آن در زیر آمده است: (ibid: IVB/1b-4b) 'twlš'hky ZY 'l(šk?)gwšnp'n (تصویر ۱۱، شماره ۶۵a).

۶۳b: در ساعت ۶، یک اثرمهر با یک نماد/نشان، و در پیرامون آن یک رج مروارید همانند اثرمهر ۶۵b.

گل مهر شماره ۶۵ دارای ۲ اثرمهر است (تصویر ۳). ۶۵a: یک اثرمهر همانند ۶۳a (تصویر ۱۱، شماره ۶۵a). ۶۵b: در ساعت ۶، یک اثرمهر همانند ۶۳b.

گل مهر شماره ۴۸ دارای ۲ اثرمهر است. اثرمهر ۴۸a در مرکز زده شده، همانند ۶۳a و ۶۵a است. اثرمهر ۴۸b در ساعت ۵ قرار دارد و دارای یک نماد/نشان همانند ۶۳b است. (تصویر ۳).

۳- گل مهر با اثرمهر کسی به نام "گورگان (!؟) وهرآمان (!؟) راش" با نقش قوچ. شمار شش گل‌مهر دارای اثرمهر "گورگان (!؟) وهرآمان (!؟) راش" است (تصویر ۴، شماره‌های ۱۰، ۲۳، ۳۱، ۴۷، ۵۵ و ۲۸ و تصویر ۱۱، شماره‌های ۲۳a و ۴۷a).

گل مهر شماره ۱۰ دارای ۱ اثرمهر است و رویه آن را رسوب گرفته است (تصویر ۴). ۱۰a: اثرمهر مدور به ترامون ۲۶ میلی‌متر، که رویه آن را رسوب گرفته، اما می‌توان بر پایه گل‌مهرهای ۲۳ و ۳۱ و

یافته یا رسوب گرفته و ریزه‌کاری و نقش آنها آشکار نیست.
گل‌مهر شماره ۳۲ دارای ۷ اثرمهر است که بیشتر آنها دارای رسوب زیاد و نقش آنها آشکار نیست (تصویر ۴).
 ۳۲a: در مرکز یک اثرمهر مدور همانند ۲۹a دارد (تصویر ۱۲، شماره ۵۶a).

دیگر اثرمهرهای این گل‌مهر، در اندازه کوچک به شکل‌های لوزی؟، بیضی و مدور است که از بین آنها تنها می‌توان اثرمهر ۳۲e که به شکل مدور و دارای نقش گیاهی/گل چند برگ؟ است شناسایی کرد (تصویر ۱۳، شماره ۳۲e).

گل‌مهر شماره ۳۶ دارای ۴ اثرمهر و همانند نمونه‌های پیشین رسوب گرفته است (تصویر ۴).
 ۳۶a: این اثرمهر همانند ۲۹a و ۳۲a است (تصویر ۱۲، شماره ۵۶a).

دیگر اثرمهرهای این گل‌مهر، در اندازه کوچک و به شکل‌های مستطیلی، بیضی، مدور و نقش آنها آشکار نیست. اثرمهر ۳۶c که در ساعت ۷، و در برش گل‌مهر زده‌شده، کوچک‌ترین اثرمهر این مجموعه است.

گل‌مهر شماره ۴۰ شکسته شده و دارای ۵ اثرمهر است (تصویر ۴).
 ۴۰a: یک اثرمهر مدور همانند ۳۲a، ۲۹a و ۳۶a است (تصویر ۱۲، شماره ۵۶a).

۴۰b: در ساعت ۱۱، یک اثرمهر کوچک بیضی با نقش پرند (لک‌لک؟) در حال راه رفتن به راست است که شکسته است (تصویر ۱۳، شماره ۴۰b).

۴۰c: در ساعت ۹، یک اثرمهر بیضی با نقش پلنگ؟ در حال راه رفتن به راست است که شکسته است. دیگر اثرمهرها دارای رسوب زیاد و نقش آنها آشکار نیست.

گل‌مهر شماره ۴۱ رویه‌ای فرسایش یافته دارد، و دارای ۸ اثرمهر است (تصویر ۵).
 ۴۱a: یک اثرمهر مدور همانند ۳۶a، ۳۲a، ۲۹a و ۴۰a است (تصویر ۱۲، شماره ۵۶a).

دیگر اثرمهرها در اندازه‌های کوچک و به شکل‌های مستطیلی، مدور محدب، لوزی؟ و بیضی هستند که رویه آنها فرسایش یافته و نقش آنها آشکار نیست.

۴- گل‌مهر با اثرمهر کسی به نام "وینداد-برز-مهر نرسه-آن" با نقش قوچ. شمار دو گل‌مهر دارای اثرمهر "وینداد-برز-مهر نرسه-آن" است (تصویر ۴، شماره‌های ۳۷ و ۴۴ و تصویر ۱۱، شماره ۳۷a).

گل‌مهر شماره ۳۷ شکسته شده، فرسایش یافته و ۱ اثرمهر دارد (تصویر ۴).

۳۷a: یک اثرمهر بزرگ به ترامون ۲۴ میلی‌متر که فرسایش یافته اما می‌توان آن را بر پایه نمونه‌های همانند در این مجموعه و مجموعه سعیدی بازسازی کرد. در زمینه یک قوچ ایستاده به راست، که یک دیهیم در گردن دارد. در ساعت ۴، یک ماه نو و در پیرامون آن از ساعت ۱۲ تا ۸، نبشته پهلوی کتیبه‌ای است که گیزلن آن را " وینداد-برز-مهر پسر نرسه" خوانده و حرف نویسی آن در زیر آمده است: (ibid: IVB/17a) wnd't bwlc mtr Y nrsh'n (تصویر ۴، شماره ۳۷ و تصویر ۱۱، شماره ۳۷a).

گل‌مهر شماره ۴۴ شکسته، فرسایش یافته و ۳ اثرمهر دارد (تصویر ۴). اثرمهر ۴۴a، همانند ۳۷a است. دو اثرمهر ۴۴c و ۴۴b کوچک هستند و در ساعت‌های ۱۲ و ۲ زده‌شده‌اند که از آنها تصویری گرفته نشده است (تصویر ۴، شماره ۴۴ و تصویر ۱۱، شماره ۳۷a).

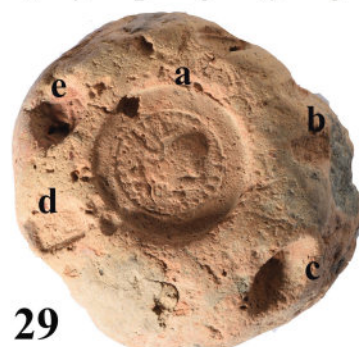
۵- گل‌مهر با اثرمهر کسی به نام "یاروی (؟) یا سرآو" با نقش شیر. شمار شش گل‌مهر دارای اثرمهر "یاروی (؟) یا سرآو" است (تصاویر ۴ و ۵، شماره‌های ۲۹، ۳۲، ۳۶، ۴۰، ۴۱ و ۵۶، و تصویر ۱۲، شماره ۵۶a).

گل‌مهر شماره ۲۹ شکسته، رویه آن فرسایش یافته، و ۵ اثرمهر دارد که اثرمهر مرکزی آن را می‌توان با نمونه‌های همانند در این مجموعه شناسایی کرد (تصویر ۴).

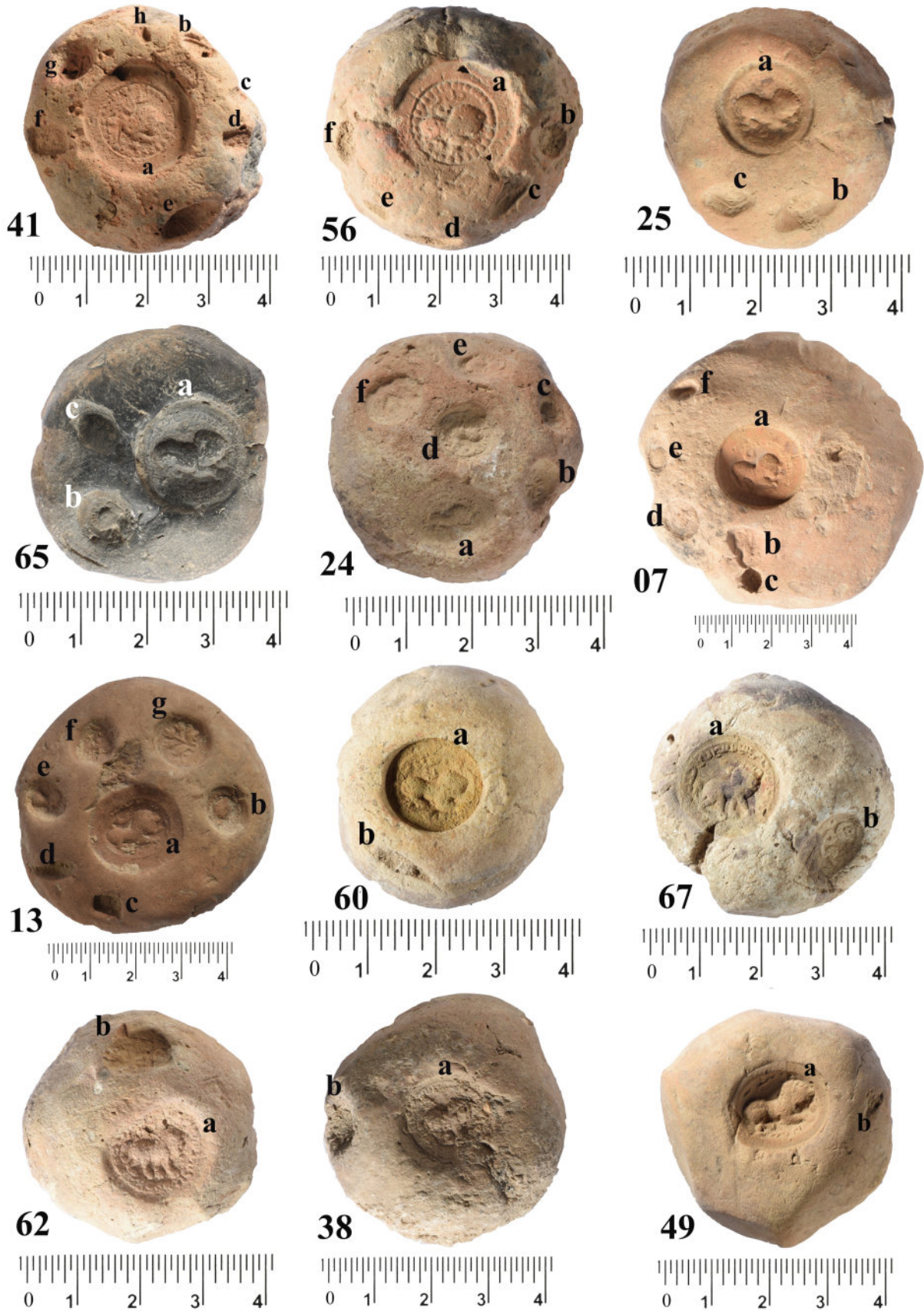
۲۹a: یک اثرمهر مدور به ترامون ۱۲.۷ میلی‌متر. در زمینه یک شیر خوابیده به راست، در ساعت ۶، یک ستاره شش پر، و در ساعت ۱۰، در بالای کمر شیر، یک ماه نو. در پیرامون آن از ساعت ۱ تا ۱۱، یک نبشته پهلوی که بیشتر آن را ریکا گیزلن و فیلیپ ژینیو " یاروی (؟) یا سرآو" خوانده شده و حرف نویسی آن در زیر آمده است:

ylwy (slwb) Yarōy (?) or "Sraw" (ibid: IVD/39a)
 (تصویر ۱۲، شماره ۵۶a).

دیگر اثرمهرهای این گل‌مهر، در اندازه‌های کوچک و به شکل‌های مدور، مستطیل و بیضی است که رویه آنها فرسایش

تصویر ۴. گل‌مهرهای خودی. گل‌مهرهای خودی با اثرمهرهای کسان دیگر با نقش یک قوچ ایستاده و دیهیم بر گردن. شماره‌های ۱۰، ۲۳، ۳۱، ۴۷، ۵۵ و ۲۸، از آن "گورگان" (۴) وهرآمان (۴)؛ راشته؛ شماره‌های ۳۷ و ۴۴، از آن "وینداد-برز-مهر نرسه-آن"؛ و شماره‌های ۲۹، ۳۲، ۳۶، ۴۰، دارای اثرمهر "یاروی (۴) یا سراو" است.

تصویر ۵. گل‌مهرهای خودی. گل‌مهرهای خودی با اثرمهرهای کسان دیگر با نقش شیر. شماره‌های ۴۱ و ۵۶: دارای اثرمهر "یاروی" (؟) یا سرآو". شماره‌های ۲۵، ۶۸، ۲۴، ۶۷ و ۶۲، دارای اثرمهر "..." (؟) پسر مهر-آذر-گشنسب". شماره‌های ۰۷، ۱۳، و ۶۰، دارای اثرمهر "مهر-آذر..." [آگشنسپان]؛ و شماره‌های ۶۲، ۶۷، و ۳۸، دارای اثرمهر با نام "وهرام نام-خواست-خسرو، آذرماهان" است که چهره‌ای شناخته‌شده است.

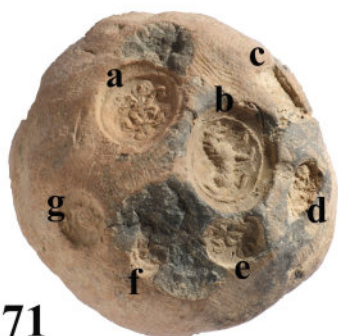
64

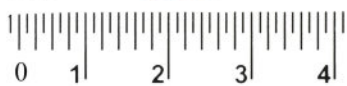
17

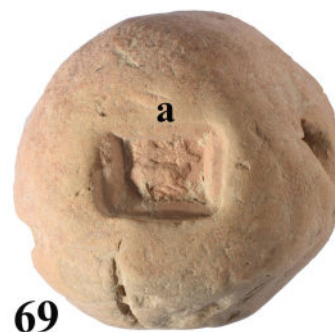
51

71

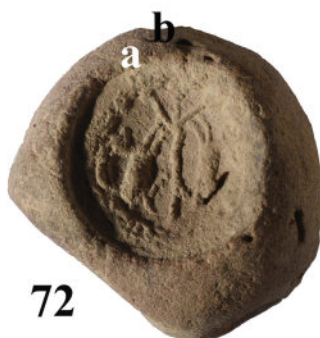
57

69

73

72

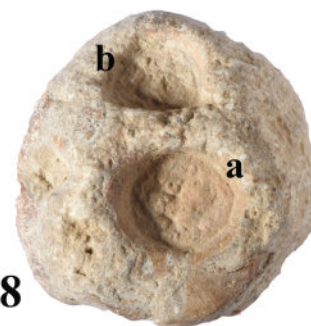
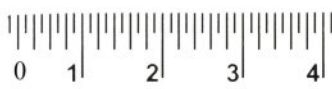
43

59

66

58

تصویر ۶. گل مهر با اثرمهرهای خودی از کسان کمتر شناخته شده و یا ناشناس با نقوش گوناگون. شماره‌های ۴۳ و ۱۷، دارای نشانه کوتاه‌واره است.

نماد/نشان؟ است که تا اندکی فرسایش یافته است (تصویر ۱۴، شماره ۶۸c).

گل‌مهر شماره ۲۴ دارای ۶ اثرمهر است که برخی رسوب گرفته و ریزه‌کاری آنها ناپیدا است (تصویر ۵).
۲۴a: یک اثرمهر مدور محدب به ترامون ۱۳ میلی‌متر است که در ساعت ۴، زده‌شده است و ریزه‌کاری آن ناپیدا است، اما شاید؟ همانند ۲۵a و ۶۸a است (تصویر ۵، شماره ۲۴ و تصویر ۱۲، شماره ۲۵a).

۲۴b: در ساعت ۴، یک اثرمهر بیضی/مدور محدب به‌اندازه ۶ در ۷ میلی‌متر. در زمینه یک گل سه شاخه‌ای که شاید درمیان یک جفت برگ/بال است و ریزه‌کاری آن ناپیدا است. نمونه‌های دیگری از چنین گل‌هایی در این مجموعه (۱۳g) و مجموعه سعیدی شناسایی شده است (ibid: IVD/34d and IVB/16e). غنچه‌های گل در اینجا همانند گل‌های انار است که گیزلن آن را گل شناسایی کرده است (تصویر ۱۳، شماره ۲۴b).

۲۴c: در ساعت ۳، یک اثرمهر مدور محدب کوچک با یک کناره پهن. در زمینه یک شیر خوابیده به راست که ریزه‌کاری آن ناپیدا است. اما می‌توان با گرفتن تصاویر بهتر، با نمونه اثرمهری در مجموعه سعیدی برابری شود (ibid: IVD/37b) (تصویر ۱۲، شماره ۲۴c).

۲۴d: در مرکز یک اثرمهر بیضی‌شکل محدب که بسیار فرسایش یافته است. شاید یک قوچ دیهیم بر گردن و در جلوی آن یک نقش گیاه/گل؟، در حال راه رفتن به راست. در پیرامون آن نبشته‌ای داشته که ناخوانا است (تصویر ۱۱، شماره ۲۴d).

۲۴e: در ساعت ۱، یک اثرمهر بیضی کم‌ژرف با نقش یک پرنده؟ ایستاده به راست است (تصویر ۱۳، شماره ۲۴e).

۲۴f: در ساعت ۱۱، یک اثرمهر بیضی، شاید یک نشان کوتاهواره یا نماد/نشان حرفی؟ که ریزه‌کاری آن ناپیدا است.

۷- گل‌مهر با اثرمهر کسی به نام "مهر-آدر" [...]
گشنسپان "با نقش شیر. شمار سه گل‌مهر دارای اثرمهر "مهر-آدر [...]" گشنسپان است (تصویر ۵، شماره‌های ۰۷، ۱۳، و ۶۰ و تصویر ۱۲، شماره ۷a).

گل‌مهر شماره ۰۷ دارای ۶ اثرمهر است (تصویر ۵)، که ریزه‌کاری آنها آشکار نیست و شماری از اثرمهرهای آن همانند اثرمهرهای گل‌مهر شماره ۱۳ این مجموعه است، و نمونه‌های همانندی هم در مجموعه سعیدی دارد (ibid: IVB/15 & 16) (تصویر ۵، شماره ۰۷، و تصویر ۱۲، شماره ۷a).

گل‌مهر شماره ۵۶ دارای ۶ اثرمهر و رسوب گرفته است (تصویر ۵).

۵۶a: همانند ۴۰a، ۳۶a، ۳۲a، ۲۹a و ۴۱a است (تصویر ۱۲، شماره ۵۶a).

دیگر اثرمهرها در اندازه‌های کوچک و به شکل‌های لوزی؟، بیضی؟ و مدور است که بسیار فرسایش یافته، و نقوش و ریزه‌کاری آنها ناپیدا است.

۶- گل‌مهر با اثرمهر کسی به نام "... (؟) پسر مهر-آدر-گشنسب" با نقش شیر. شمار سه گل‌مهر دارای اثرمهر "... (؟) پسر مهر-آدر-گشنسب" است (تصویر ۵، شماره‌های ۲۵، ۶۸، و ۲۴ و تصویر ۱۲، شماره ۲۵a).

گل‌مهر شماره ۲۵ دارای ۳ اثرمهر است که اندکی رسوب گرفته است (تصویر ۵).

۲۵a: یک اثرمهر مدور محدب با یک کناره پهن به ترامون ۱۳ میلی‌متر است. در مرکز یک شیر خوابیده به راست، در زمینه در ساعت ۱۲، یک ستاره شش‌پر، و در ساعت ۶، یک ماه نو. در پیرامون آن یک نبشته پهلوی شکسته دارد که گیزلن آن را "... (؟) پسر مهر-آدر-گشنسب" خوانده و حرف نویسی آن در زیر آمده است: $lw't Y mtl'twr (gw[sn]sp(?)n$ (ibid: IVA/22a) (تصویر ۵، شماره ۲۵ و تصویر ۱۲، شماره ۲۵a).

۲۵b: در ساعت ۵، یک اثرمهر بیضی؟ با نقش شیر؟ در حال راه رفتن به چپ و در جلوی آن در ساعت ۱۰، یک ماه نو.
۲۵c: در ساعت ۷، یک اثرمهر لوزی شکل با نماد/نشان حرفی که به‌سختی دیده می‌شود.

گل‌مهر شماره ۶۸ دارای ۳ اثرمهر است (تصویر ۵)، که گمان می‌رود بر اثر گرما دود زده‌شده و شکستگی‌های کوچکی دارد.

۶۸a: همانند اثرمهر ۲۵a است که از مرکز به‌سوی ساعت ۳، زده‌شده است. (تصویر ۵، شماره ۶۸، و تصویر ۱۲، شماره ۲۵a).

۶۸b: در ساعت ۸، یک اثرمهر بیضی‌شکل به‌اندازه ۸.۵ در ۷.۵ میلی‌متر است. در مرکز یک شیر خوابیده به راست، در ساعت ۱۰، یک نشان مانند چرخ سه‌پره؟ و از ساعت ۸ تا ۵، یک نبشته پهلوی ناخوانا دارد و شاید همانند اثرمهری در مجموعه سعیدی است (ibid: IVA/22b) (تصویر ۱۲، شماره ۶۸b).

۶۸c: در ساعت ۱۰، یک اثرمهر لوزی شکل کوچک شاید نام کوتاهواره پهلوی دو کوبه‌ای/ دو ضربی نوشته شده یا یک

گل‌های انار است که گیزلن آنها را گل نامیده و در مجموعه‌های دیگر نیز دیده می‌شود (تصویر ۱۳، شماره ۱۳g).

گل‌مهر شماره ۶۰ دارای ۲ اثرمهر است (تصویر ۵).
۶۰a: همانند اثرمهر ۷a و ۱۳a است (تصویر ۵، شماره ۶۰، و تصویر ۱۲، شماره ۷a).
۶۰b: در ساعت ۷، یک اثرمهر لوزی؟ دارد که رسوب گرفته است.

۸- گل‌مهر با اثرمهر "وهرام نام-خواست-خسرو، آدرماهان" با نقش شیر. شمار سه گل‌مهر دارای اثرمهر "وهرام نام-خواست-خسرو، آدرماهان" است (تصویر ۵، شماره‌های ۶۷، ۶۲، و ۳۸ و تصویر ۱۲، شماره ۶۷a).

گل‌مهر شماره ۶۷ دارای ۲ اثرمهر است که شکسته و ترک برداشته است (تصویر ۵).

۶۷a: اثرمهر مدور محدب به اندازه ۱۳.۸ در ۱۲ میلی‌متر. در زمینه یک شیر با سر گرفته به بالا و در حال راه رفتن به راست. در پیرامون آن از ساعت ۴ تا ۴، یک نبشته پهلوی کتیبه‌ای که چندین لغزش در حروف (آ، ه، و ن، و واو) دارد و گیزلن آن را "وهرام نامخواست خسرو (نامی که خواسته خسرو بوده)، آدرماهان" خوانده و حرف نویسی آن در زیر آمده است: (ibid: whl'n (ZY) n'mhw'st hwsldwy [twr]m'hn III/48a)

(تصویر ۵، شماره ۶۷، و تصویر ۱۲، شماره ۶۷a). این اثرمهر بسیار بارز است و طرح آن بیشتر چاپ شده است (Gyselen 2019: 273. fig.3).

۶۷b: در ساعت ۴، یک اثرمهر بیضی شکل با نماد/نشان حرفی (تصویر ۱۴، شماره ۶۷b).

گل‌مهر شماره ۶۲ دارای دو اثرمهر است (تصویر ۵).
۶۲a: در مرکز یک اثرمهر همانند ۶۷a است. اثرمهر ۶۲b، در ساعت ۱۲ زده شده و یک نماد/نشان همانند ۶۷b دارد. (تصویر ۵، شماره ۶۲ و تصویر ۱۲، شماره ۶۷a).

گل‌مهر شماره ۳۸ دارای دو اثرمهر است که شکسته، و رسوب گرفته است (تصویر ۵). اثرمهر ۳۸a، همانند ۶۷a و ۶۲a است (تصویر ۵، شماره ۳۸ و تصویر ۱۲، شماره ۶۷a).
۳۸b: در ساعت ۹ زده شده و شاید همانند ۶۷b و ۶۲b است.

۷a: اثرمهر مدور محدب به ترامون ۱۴.۵ میلی‌متر، با یک کناره پهن و تخت. ریزه‌کاری آن ناپیدا است اما از روی نمونه‌های همانند و پیشتر چاپ شده می‌توان آن را بازسازی کرد. در مرکز یک شیر خوابیده به راست. در ساعت ۱۰، یک ماه نو، و از ساعت ۶ تا ۱۰، نبشته پهلوی شکسته دارد که گیزلن آن را "مهر-آدر پسر (...؟)-گشنسب" خوانده و حرف نویسی آن در زیر آمده است: (ibid: mtr'twr Y (...?) [gwsn]sp'n (IBV/15a) (تصویر ۵، شماره ۷، و تصویر ۱۲، شماره ۷a).

۷b: در ساعت ۶، یک اثرمهر بیضی شکل نامنظم، با نقش شیر خوابیده به راست.

۷c: در ساعت ۶، یک اثرمهر کوچک مدور که رسوب گرفته و آشکار نیست.

۷d: در ساعت ۸، یک اثرمهر کوچک بیضی که فرسایش یافته است. در زمینه شیر خوابیده به راست، و در پیرامون آن در ساعت ۱۰، یک ماه نو.

۷e: در ساعت ۹، یک اثرمهر مدور به ترامون ۶.۵ میلی‌متر با نقش سر شیر (صورتک شیر) که رسوب گرفته است. پیرامون آن با شمار ۳۰ مروارید یا دایره آراسته شده است.

۷f: در ساعت ۱۰، یک اثرمهر بیضی کوچک دارد که آشکار نیست.

گل‌مهر شماره ۱۳ دارای ۷ اثرمهر است که شکسته و اندکی رسوب دارد (تصویر ۵). بیشتر اثرمهرهای آن، همانند نمونه‌هایی از مجموعه سعیدی است (ibid: IVB/15&16).

۱۳a: همانند اثرمهر ۷a است (تصویر ۵، شماره ۱۳، و تصویر ۱۲، شماره ۷a).

۱۳b: همانند ۷e است.

۱۳c: در ساعت ۷، یک اثرمهر کوچک مستطیلی دارد که رسوب گرفته و آشکار نیست.

۱۳d: در ساعت ۸، یک اثرمهر کوچک بیضی؟ دارد که رسوب گرفته و شاید نبشته پهلوی؟ داشته است.

۱۳e: در ساعت ۹، یک اثرمهر کوچک مدور/بیضی؟، که فرسایش یافته است. در زمینه یک شیر؟ خوابیده به راست و در پیرامون آن نبشته پهلوی.

۱۳f: در ساعت ۱۱، یک اثرمهر کوچک مدور/بیضی؟، که فرسایش یافته است. شاید یک نقش گیاهی یا پرند داشته است.

۱۳g: در ساعت ۲، یک اثرمهر مدور. به ترامون ۷ میلی‌متر. در زمینه یک گل سه شاخه‌ای/ گل انار، که در میان یک جفت برگ/بال است. اما نمونه‌های دیگری از چنین گل‌هایی در این مجموعه (۲۴b) و مجموعه سعیدی شناسایی شده است (ibid: IVD/34d and IVB/16c). غنچه‌های گل در اینجا همانند

گل‌مهر شماره ۶۱ دارای ۱ اثرمهر محدب بیضی (۶۱a)، به‌اندازه ۱۳ در ۱۱ میلی‌متر است که یک کناره تخت دارد (تصویر ۷، شماره ۶۱). رویه آن فرسایش یافته و ریزه‌کاری آن آشکار نیست. شاید نشان‌دهنده یک شیر؟ در راست، در حال یورش به یک اسب بالدار؟ در چپ است. نیمه جلویی اسب بالدار همانند اسب‌های گل‌مهرهای اَسپُند در این مجموعه، اما در اندازه کوچک‌تر است. اندازه کوچک این گل‌مهر نشان می‌دهد که شاید به یک بنجاک پیوسته بوده است. اگر چه ریزه‌کاری آن از بین رفته، اما نقش آن نشان می‌دهد دارنده آن دارای رتبه والایی بوده است.

۱۲- گل‌مهر با نقش شیر خوابیده یا در حال راه رفتن به راست. اثرمهر سه گل‌مهر ۱۷، ۵۱ و ۵۸ دارای شیر در حال راه رفتن/ایستاده به راست است اما همانند هم نیستند و از آن سه اثرمهر ناهمگون و جداگانه هستند (تصویر ۶، شماره‌های ۱۷، ۵۱ و ۵۸).

گل‌مهر شماره ۱۷ دارای ۱ اثرمهر، و رویه آن دارای رسوب است (تصویر ۶).

۱۷a: یک اثرمهر محدب بیضی با کناره پهن و هموار. در مرکز یک شیر خوابیده به راست، و در پیرامون آن در ساعت ۱۲، دو حرف پهلوی کتیبه‌ای: "ه" و "ی" که دوضربی/دو کوبه‌ای نوشته شده است. در ساعت ۱، بر روی سر شیر، یک ماه نو دیده می‌شود (ibid: VB/7a) (تصویر ۱۲، شماره ۱۷a).

گل‌مهر شماره ۵۱ دارای ۱ اثرمهر، و شکسته است (تصویر ۶).

۵۱a: در مرکز یک اثرمهر محدب بیضی‌شکل، با یک کناره پهن و هموار. در مرکز یک شیر خوابیده به راست که شاید در بالای کمر آن از ساعت ۱۱ تا ۱۲، یک نشان (شاید یک ماه) داشته که ریزه‌کاری آن ناپیدا است. در پیرامون آن از ساعت ۲ تا ۱۰، یک نشسته پهلوی ناخوانا دارد که دارای رسوب و فرسایش زیاد است. (تصویر ۱۲، شماره ۵۱a).

گل‌مهر شماره ۵۸ دارای دو اثرمهر مدور و رسوب گرفته دارد که ریزه‌کاری آنها ناپیدا است (تصویر ۶). بزرگ‌ترین آنها (۵۸a) دارای نقش شیر خوابیده به راست و در بالای کمر آن یک ماه نو دیده می‌شود.

۱۳- گل‌مهر دارای نشانه کوتاه‌واره. یک گل‌مهر دارای اثرمهر نشانه کوتاه‌واره است که از دو حرف پهلوی ساخته شده است (تصویر ۶، شماره ۴۳ و تصویر ۱۳، شماره ۴۳a).

۹- گل‌مهر با اثرمهر "وارآی، افزون/آپزون" با نقش شیر. شمار دو گل‌مهر دارای اثرمهر "وارآی، افزون/آپزون" است (تصویر ۵، شماره ۴۹ و تصویر ۶، شماره ۶۴).

گل‌مهر شماره ۴۹ دارای ۲ اثرمهر است (تصویر ۵). ۴۹a: در مرکز یک اثرمهر بیضی محدب به‌اندازه ۱۲.۳ در ۹.۵ میلی‌متر. در مرکز یک شیر خوابیده به راست و در پیرامون آن از ساعت ۱ تا ۱۰، و از ۷ تا ۵، نشسته پهلوی شکسته که پیشتر گیزلن آن را "وارآی، افزون" خوانده و حرف نویسی آن در زیر آمده است: w'lw'y/p'zwn' (Gyselen 2007: IVC/9a) (تصویر ۵، شماره ۴۹).

۴۹b: در ساعت ۴، یک اثرمهر کوچک شاید بیضی‌شکل، که رسوب گرفته است.

گل‌مهر شماره ۶۴ دارای ۱ اثرمهر، و رویه آن ترک‌های ریز و رسوب دارد (تصویر ۶). ۶۴a: در مرکز یک اثرمهر همانند ۴۹a است. (تصویر ۶، شماره ۶۴).

۱۰- گل‌مهر با اثرمهر "داد-فرای-گشنسب" با نقش دست. شمار یک گل‌مهر دارای اثرمهر "داد-فرای-گشنسب" است (تصویر ۶، شماره ۶۶ و تصویر ۱۰، شماره ۶۶a).

گل‌مهر شماره ۶۶ دارای ۴ اثرمهر است (تصویر ۶). ۶۶a: در ساعت ۳، یک اثرمهر محدب بیضی به‌اندازه ۱۲.۲ در ۱۲.۶ میلی‌متر، با یک کناره تخت. در مرکز یک نقش دست که دو انگشت بزرگ و نشان آن نزدیک هم دیده می‌شود مانند نمونه دست همراهان شاهنشاه در نقش برجسته‌های ساسانی. در اطراف از ساعت ۵ تا ۷، نشسته پهلوی شکسته دارد که گیزلن آن را "داد-فرای-گشنسب، ...." خوانده و حرف نویسی آن در زیر آمده است: D't (or yazdt)pl'ygwšnsp Y wyn'n (or nyw'n) p'tyn (?).

چند نمونه همانند آن در مجموعه سعیدی چاپ شده است (ibid: IVB/5a-7a) (تصویر ۶، شماره ۶۶ و تصویر ۱۰، شماره ۶۶a).

سه اثرمهر دیگر ۶۶c، ۶۶b، و ۶۶d در اندازه‌های کوچک، و شاید از آن یک اثرمهر یکسان بیضی‌شکل محدب با یک نشان/نماد بوده که در ساعت‌های ۱۲ تا ۴ زده شده‌اند.

۱۱- گل‌مهر با نقش شیر و اسب بالدار؟ تنها یک گل‌مهر دارای این اثرمهر است (تصویر ۷، شماره ۶۱ و ۶۱a).

گل‌مه‌رهای شماره ۶۹ و ۷۳، هر کدام دارای ۱ اثرمه‌ر است که مه‌ر آن‌ها یکسان، و به شکل چهارگوش به‌اندازه ۱۳ در ۹ میلی‌متر است که یک کناره یک پله‌ای داشته است. در مرکز یک گوزن خوابیده به راست است (تصویر ۶، شماره‌های ۶۹ و ۷۳ و تصویر ۱۳، ۶۹b).

۱۶- گل‌مه‌ر با نقش یک قوچ و یک بز کوهی در دوسوی یک درخت. این اثرمه‌ر تنها در گل‌مه‌ر شماره ۷۲ شناسایی شد (تصویر ۶).

گل‌مه‌ر شماره ۷۲ دارای ۲ اثرمه‌ر است. ۷۲a: اثرمه‌ر محدب به ترامون ۱۵ در ۱۵ میلی‌متر، که یک کناره هموار دارد. نبشته و نقش این اثرمه‌ر فرسایش یافته، اما بر پایه نمونه‌های پیشتر چاپ‌شده در مجموعه سعیدی می‌توان بازسازی کرد. یک قوچ و یک بز کوهی در دو سوی یک درخت سه شاخه‌ای در حالی که به بالای درخت دست انداخته و می‌چرند، روی پاها ایستاده نشان داده شده‌اند. در پیرامون آن در ساعت ۳، یک ستاره شش پر، درون یک ماه است. در پیرامون آن از ساعت ۱ تا ۴، نبشته پهلوی (پهلوی بینابینی؟: بین کتابی و کتیبه‌ای) داشته که گیزلن آن را ".... و فرزند (؟) گشنسب-اَدُر" خوانده است (ibid: 372-373: VI/17a & 18a). این گل‌مه‌ر در بخش بُرش، در ساعت ۱۲، یک اثرمه‌ر مدور دیگری (۱b) داشته که فرسایش یافته و آشکار نیست (تصویر ۶، شماره ۷۲ و تصویر ۱۳، شماره ۷۲a). ۷۲b: یک اثرمه‌ر محدب بیضی‌شکل کوچک که در برش گل‌مه‌ر زده‌شده و فرسایش آن زیاد بوده است. در زمینه یک انسان/پادشاه (کماندار؟/بالدار؟ و شاید دیهیم؟ رویان دار در دست) ایستاده به راست.

۱۷- گل‌مه‌ر با نقش نماد/نشان. شمار دو گل‌مه‌ر دارای اثرمه‌رهای جداگانه بزرگ نماد/نشان ناهمگون هستند (تصویر ۶، شماره‌های ۵۹ و ۷۱).

گل‌مه‌ر شماره ۵۹ دارای ۳ اثرمه‌ر است که شکسته است (تصویر ۶). ۵۹a: در مرکز یک اثرمه‌ر محدب بیضی‌شکل به‌اندازه ۱۰.۵ در ۱۱.۵ میلی‌متر، با یک کناره تخت. در زمینه یک نماد/نشان حرفی، و در ساعت ۲، یک ماه و در ساعت ۱۰، یک ستاره هشت پر دارد (تصویر ۱۴، شماره ۵۹a). ۵۹b: در ساعت ۱۰، یک اثرمه‌ر، شاید نقش گیاهی. ۵۹c: در ساعت ۱-۲، یک اثرمه‌ر مستطیلی باریک و ژرف، با نقش ناآشکار.

گل‌مه‌ر شماره ۴۳ شکسته و دارای ۲ اثرمه‌ر است (تصویر ۶).

۴۳a: اثرمه‌ر محدب بیضی‌شکل به‌اندازه ۱۰ در ۱۰.۵ میلی‌متر. در مرکز حروف پهلوی "ه" و "واو" / دو کوبه‌ای نوشته شده و در پیرامون آن یک رج مروارید ۳۴ تایی دارد. در ساعت ۱۲، یک ستاره بزرگ، و در ساعت ۱۰، یک ستاره کوچک شش پر دیده می‌شود (ibid: VB/4a-5a) (تصویر ۱۳، شماره ۴۳a).

۴۳b: در ساعت ۱۲، یک اثرمه‌ر محدب بیضی‌شکل کوچک به‌اندازه ۷.۵ در ۷ میلی‌متر با یک کناره پهن و تخت. در مرکز یک نقش آمیخته از انسان و جانور است که گیزلن آن را "انسان بالدار در حال پرواز با سر بز کوهی و دیهیم روبان دار در دست" شناسایی کرده است که روی چندین گل‌مه‌ر شناسایی شده است (ibid: VB/4b-5b). این اثرمه‌ر در گل‌مه‌رهای دیگر مجموعه سعیدی نیز یافت شده است (ibid: I/147b & VC/12a) (تصویر ۱۰، شماره ۴۳b).

۱۴- گل‌مه‌ر با نقش پلنگ. یک گل‌مه‌ر دارای اثرمه‌ر بزرگ پلنگ است (تصویر ۶، شماره ۵۷ و تصویر ۱۳، شماره ۵۷a).

گل‌مه‌ر شماره ۵۷ دارای ۵ اثرمه‌ر است (تصویر ۶). بین اثرمه‌ر ۵۷a و ۵۷b، ردِ برخورد مه‌ر با گل‌مه‌ر دیده می‌شود که نشان می‌دهد شاید مه‌ر زنده از زدن مه‌ر در این بخش خودداری کرده است.

۵۷a: یک اثرمه‌ر بیضی‌شکل محدب به‌اندازه ۱۳ در ۱۰ میلی‌متر، با یک کناره پهن و هموار. در مرکز نقش یک گربه سان (پلنگ) در حال راه رفتن به راست و بدون نبشته پهلوی است. اما در گل‌مه‌رهای سعیدی یک اثرمه‌ر شناسایی شده که دارای نبشته پهلوی و نقش پلنگ دیهیم به گردن است (ibid: VI/10a). (تصویر ۱۳، شماره ۵۷a).

۵۷b: در ساعت ۲، یک اثرمه‌ر محدب دارای شیر خوابیده به راست، و در پیرامون آن در ساعت ۱۱، یک ماه نو. گمان می‌رود که در پیرامون آن نبشته داشته که در تصاویر دریافتی از موزه ناپیدا است (تصویر ۱۲، شماره ۵۷b).

اثرمه‌رهای ۵۷d و ۵۷c و یک اثرمه‌ر مدور محدب یکسان دارند که در آن شیر خوابیده رو به راست است. اثرمه‌ر ۱e در برش گل‌مه‌ر زده‌شده و ناپیدا است.

۱۵- گل‌مه‌ر با نقش گوزن. دو گل‌مه‌ر دارای نقش گوزن است (تصویر ۶، شماره‌های ۶۹ و ۷۳).

نیمروز یا جنوب" و "چهر-بُزین ایران-سپاهبد خوراسان (شرق)" است. این دو چهره نامدار سپاهی، دو کوست/منطقه از کوست‌های چهارگانه ساسانی در سده ششم میلادی را فرماندهی می‌کردند. اگر چه برپایه نوشتارهای کهن، خسرو انوشیروان سپاهبد چهارگانه را جایگزین ایران-سپاهبد کرده، اما گیزلن باور دارد همه گل‌مهرهای دارای اثرمهر سپاهبد، از آن نیمه دوم پادشاهی خسرو انوشیروان و نیمه نخست پادشاهی هرمزد چهارم است. همچنین ما به‌درستی نمی‌دانیم که خسرو یکم یا خسرو انوشیروان، برنامه چهار سپاهبد یا فرمانده نظامی چهارگانه ایران‌شهر را در چه بازه زمانی از زمان فرمانروایی خودش پایه‌گذاری کرده است (Gyselen 2019: 47-53; Gyselen 2007: 275). افزون بر این، برپایه مرتبه "هوجدگ-خسرو" یاد شده در این دو اثرمهر، گیزلن آنها را به زمان پادشاهی خسرو یکم گاهنگاری کرده، زیرا دربرگیرنده نام خسرو است (Gyselen 2007: 50-51).

دیگر اثرمهرهای بارزش در این مجموعه، اثرمهرهای خودی/شخصی "وه-شاپور، اَسپَبد پارسی یا فرمانده پارسی سواره‌نظام"؛ و "داد-بُز-مهر، اَسپَبد پهلو یا فرمانده پارتی سواره‌نظام" است. زیرا این نشان می‌دهد که سپاهبدها، به‌جز مهر رسمی، مهر خودی هم داشته‌اند. همانگونه که پیشتر گفته شد، نام وه شاپور، اَسپَبد پارسی، هم در پنج گل‌مهر اَسپَبد آمده و هم در گل‌مهر ایران-سپاهبد نیمروز. این نشان‌دهنده توان و جایگاه اداری و سپاهی او بوده است که دو مهر جداگانه داشته که یکی رسمی بوده و دیگری خودی. در یکی تنها اَسپَبد پارسی یا فرمانده سوار نظام پارسی آمده (گل‌مهرهای ۱۹، ۲۶، ۲۷، ۳۰ و ۳۹) و در دیگری افزون بر این جایگاه، پایه ایران-سپاهبد کوست نیمروز/جنوب دیده می‌شود (گل‌مهر شماره ۰۸). گیزلن در مجموعه سعیدی، سپاهبد با سه مهر جداگانه هم شناسایی کرده است (Gyselen 2007: 28-; ibid: 130-131; 174, and 273; 48-53 and 29). همچنین، "داد-بُز-مهر، اَسپَبد پهلو یا فرمانده پارتی سواره‌نظام" نیز دو مهر جداگانه داشته است. اگرچه از او هیچ اثرمهر سپاهبد در این مجموعه نداریم، اما در مجموعه سعیدی شناسایی شده است (برای آگاهی بیشتر بنگرید به Gyselen 2019: 168). افزون بر این، برای شماری از سپاهبدها، هم مهر خودی، و هم مهر رسمی داریم. از چهر-بُزین ایران-سپاهبد خوراسان (شرق) افزون بر مهر رسمی، یک مهر خودی هم داریم (Gyselen 2007: 58; fig.4; 274. ibid).

این دو سپاهبد (داد-بُز-مهر، اَسپَبد پهلو و وه-شاپور، اَسپَبد پارسی) از همه سپاهبدها یا فرماندهان ساسانی شناخته‌شده‌تر هستند، زیرا هر دو، جایگاه/رده فرمانده سواره‌نظام پارتی و فرمانده سواره‌نظام پارسی را داشته‌اند (Gyselen 2019: 273).

گل‌مهر شماره ۷۱ دارای ۷ اثرمهر است (تصویر ۶).

۷۱a: در ساعت ۱۱، یک اثرمهر محدب بیضی با کناره پهن و هموار به اندازه ۷ در ۵ میلی‌متر. در مرکز یک نماد/نشان حرفی (تصویر ۱۴، شماره ۷۱a).

۷۱b: از مرکز به سوی ساعت ۳، یک اثرمهر محدب بیضی با کناره پهن و هموار. در زمینه یک شیر نشسته/ایستاده به راست روی دو پا (تصویر ۱۲، شماره ۵b و ۲۱b).

۷۱c: در ساعت ۲، یک اثرمهر کوچک مستطیلی، که نقش آن آشکار نیست.

۷۱d: در ساعت ۳، یک اثرمهر کوچک لوزی/بیضی؛ که رویه آن دارای رسوب و ریزه‌کاری آن ناپیدا است.

۷۱e: در ساعت ۴، یک اثرمهر بیضی بی‌پیرایه؛ با یک نماد/نشان حرفی (تصویر ۱۴، شماره ۱b). رویه آن دارای اندکی رسوب است.

۷۱f: در ساعت ۷، بخشی از یک اثرمهر کوچک بیضی که شکسته و آشکار نیست.

۷۱g: در ساعت ۸، یک اثرمهر کوچک مدور محدب، با نقش قرقاول گوش دار؛ در حال راه رفتن به راست (تصویر ۱۳، شماره ۷۱g).

برآیند

اگرچه بررسی و پژوهش این مجموعه از گل‌مهرها برای موزه ملی ایران که اکنون میزبان آنهاست بسیار ارزشمند است اما بیشتر اثرمهرهای آنها (به‌ویژه اثرمهرهای بزرگ و پربار) شناخته‌شده هستند که پیشتر استاد ریکا گیزلن آنها را در مجموعه سعیدی چاپ کرده است. از این‌رو، اثرمهرهای این مجموعه، آگاهی‌های زیادی به دانش ما درباره مهر و گل‌مهرهای ساسانی نمی‌افزاید. بی‌شک، برگرداندن این مجموعه از سوی آمریکا به ایران کار بسیار بزرگ، پسندیده و فرهنگی بوده است. از این‌رو، فراهم آوردن شناسنامه تک‌تک آنها برای موزه ملی پیشنهاد می‌شود زیرا اکنون موزه ملی ایران در گنجینه‌اش، یک نسخه مادر از این اثرمهرهای شناخته‌شده را دارد.

همان‌گونه که پیشتر گفته شد، شناخته‌شده‌ترین اثرمهرهای اداری این مجموعه: اثرمهر اداره "موبد گوه‌گند-کوست ...- (۴) از استان گرگان" (که در ۱۱ گل‌مهر آمده، تصویر ۱)؛ اثرمهر اداره "آمارگر سَکستان" (گل‌مهر ۱۵)؛ اثرمهر اداره "آمارگر ایران-آبزود-خسرو و نسینا و آروایستان و آرزون" است (گل‌مهر ۱۴) (جدول ۱).

شناخته‌شده‌ترین اثرمهرهای خودی رسمی در این مجموعه، اثرمهر "وه شاپور، اَسپَبد پارسی، ایران-سپاهبد

و ... هستند که همراه اثرمهرهای اداری (روی گل‌مهرهای اداری) یا خودی (روی گل‌مهرهای خودی) آمده‌اند، و نشان دهنده مهرکنندگان همزمان کالا/سند/بسته بدست کسان درگیر در آن بوده است. اثرمهرهای خودی این مجموعه، دربرگیرنده نقوش جانوری؛ گیاهی؛ انسانی؛ آمیخته‌ای از انسان و جانور؛ پرندگان و نماد و نشانه‌ها است. جدول‌های ۲ و ۳، نشان‌دهنده شمار نقوش و دسته‌های گوناگون در اثرمهرهای این مجموعه است. بیشترین نقوش جانوری نقش شیر ایستاده یا در حال راه رفتن؛ قوچ در حال ایستاده یا راه رفتن با دیهیمی بر گردن؛ اسب بالدار؛ و سر خرس است. نقش آمیخته "انسان بالدار با سر بز و دیهیمی به دست، در حال پرواز"؛ و نقش "گاو نر بالدار با سر انسان/پادشاه" یا گوپاتشاه نیز از نقوشی هستند که در این مجموعه تنها یک نمونه از آنها شناسایی شده است (برای آگاهی درباره نقوش مهر و گل‌مهرهای مجموعه سعیدی بنگرید به Gyselen 2007: 63-73). در نوشتار آینده به نقوش گل‌مهرهای این مجموعه خواهیم پرداخت.

اثرمهر گل‌مهرهای اداری موبد گوهگند کوست... (؟) گرگان (استان گرگان ساسانی) نشان می‌دهد که این ۱۱ گل‌مهر از منطقه اباختر ایران یافت شده‌اند و چه بسا که از کندوکاوهای ویرانگر سوداگران در گستره جغرافیایی دیوار گرگان به دست آمده باشند. همان‌گونه که می‌دانیم پیش از این، از گستره جغرافیایی گرگان ساسانی، اثرمهرهای ۱۲ اداره شناسایی شده که شمار شش اثرمهر از آن اداره موبدان بخش‌های هونگ-پیروز، خسرو-شاد-پیروز، وروشگ، راگود، پاهکاش و موبد گوهگند کوست .. (؟) گرگان است. ۶ اثرمهر دیگر از آن اداره‌های شهر؛ داریوشان-جاداگو-دادور؛ آمارگر کامیش؛ آمارگر کامیش و شهر-رام-پیروز؛ و همچنین آمارگر ابرشهر، کامیش و شهر-رام-پیروز است (Gyselen 2019: 93).

از این سیاهه پیش‌گفته، تنها نام چندین اداره استانی، از دو محوطه باستانی در این منطقه یافت شده‌اند و شوربختانه بیشتر آنها از کندوکاوهای نهانی سوداگران به موزه و مجموعه‌های جهان رسیده، و بستر باستان‌شناسی و جایگاه یافت آنها ناپیدا است. اثرمهر اداره موبد بخش وروشگ از گرگان، و اداره داریوشان-جاداگو-دادور از تپه کبود وال/کبودان نزدیک علی‌آباد کنترل یافت شده است (Bayani 1972: 221-218). همچنین در کاوش تورنگ تپه، افزون بر اداره داریوشان-جاداگو-دادور، گل‌مهر اداره موبد خسرو-شاد-پیروز نیز شناسایی شده است (Gyselen 1987: 189-190). یافت شدن گل‌مهرهای ساسانی از تورنگ-تپه و تپه کبود وال/کبودان نشان می‌دهد که دست‌کم ما دو محوطه‌های باستانی گرگان که گل‌مهرهای

به‌جز این دو، در این مجموعه اثرمهرهای کسان دیگری را داریم که بی‌شک کارایی زیادی در سامانه فرمانروایی ساسانی داشتند مانند فرهاد از خانواده کارن، پهلوان‌پارتی (شماره ۳۴)؛ وهرام (۴۲)؛ آدر-شاهگ، پسر ارشگ-گشنسب (شماره‌های ۶۳، ۶۵ و ۴۸)؛ گورگان پسر بهرام (شماره‌های ۱۰، ۲۳، ۳۱، ۴۷، ۵۵ و ۲۸)؛ وینداد-بُرز-مهر پسر نرسه (شماره‌های ۳۷ و ۴۴)؛ یاروی (؟) یا سرآو (شماره‌های ۲۹، ۳۲، ۳۶، ۴۰، ۴۱ و ۵۶)؛ ... (؟) پسر مهر-آدر-گشنسب (شماره‌های ۲۵، ۶۸، و ۲۴)؛ وهرام نام-خواست-خسرو، آدرماهان (شماره‌های ۶۷، ۶۲ و ۳۸)؛ داد-فرای-گشنسب (شماره ۶۶) و غیره.

اثرمهر "وهرام نام-خواست-خسرو، آدرماهان" بسیار بارز است، زیرا نشان می‌دهد او در زمان خسرو اول و هرمزد چهارم، سپاهبد نیمروز بوده و در شاهنامه فردوسی نام او "بهرام-ماه-آدر" آمده (ibid: 130-131; 272-273 Gyse-). همچنین بر پایه گواهی‌های به‌دست‌آمده (Len 2007: 58-60). همچنین در واپسین ایران-سپاهبد در کوست/منطقه نیمروز در زمان هرمزد چهارم بوده است (Gyselen 2019: 275). استاد گیزلن به‌خوبی به سپاهبدهای کوست نیمروز و خوراسان پرداخته است. او همچنین یک نقشه پیشنهادی از فرماندهی کوست‌های چهارگانه ایرانشهر در نوشتار پربارش آورده است که دربرگیرنده آگاهی‌های خوبی است (ibid: 130-137; 276-277).

همانند گل‌مهر سپاهبدهای پیش‌گفته، گل‌مهرهای اسپد در این مجموعه نیز، از آن سده ششم میلادی است. افزون بر این، همانند دیگر مجموعه گل‌مهرهای ساسانی، گاهنگاری پیشنهادی برای این مجموعه، سده ششم و نیمه نخست سده هفتم میلادی است.

دو اثرمهر ۱۷a و ۴۳a، دارای نشانه کوتاه‌واره است که آمیخته‌ای از دو حرف پهلوی دو کوبه‌ای است.

شمار زیادی دیگر از اثرمهرهای خودی در این مجموعه، از آن چهره‌های شناخته‌شده یا ناشناس یا کسان دیگر درگیر و دست‌اندرکار در دستگاه فرمانروایی ساسانی است که پیشتر به همه آنها پرداخته شده و نیاز به بازگویی دوباره در اینجا ندارد.

افزون بر اثرمهر اداره موبد گوهگند-کوستان ... (؟) از گرگان، اثرمهر خودی موبدان ساسانی را می‌توان در گل‌مهرهای اداری، در این مجموعه دنبال کرد، که مانند دیگر اثرمهرها، بسیاری از آنها پیشتر خوانده شده است، مانند مدوماه، مگو، پسر وه-برز-آدر (گل‌مهر شماره ۱)؛ آدر...، مگو... (گل‌مهر شماره ۳)؛ وهرام، مگو، (پسر) خسرو-ماهان (گل‌مهر شماره ۲).

بخش زیادی از اثرمهرهای کوچک که اثرمهرهای گواه نام دارند، بدون نبشته و تنها دارای نقوش جانوری، گیاهی، انسانی

نماین است که رویه گل‌مهر به آن آغشته شده است (تصویر ۱). این بازمانده شیره یا میوه گیاهی می‌تواند آگاهی‌های فراوان چشم‌انداز زیست‌بوم باستان، گیاه‌شناسی، کشاورزی و ... به ما بدهد. از این روی، پیش از هرگونه رسوب‌زدایی ویرانگر در آینده، باید از شیره یا میوه کربنیزه شده روی گل‌مهرهای دارای این بازمانده گیاهی، نمونه‌برداری شود تا بتوان با آزمایش بازمانده مواد آلی، آگاهی‌هایی هرچند اندک درباره بافتی که در آن پیدا شده‌اند یا کالایی که همراه آنها بوده‌اند به دست آورد. همانند این گواه باستان‌شناسی، در گل‌مهرهای تل قلعه سیف‌آباد نیز شمار زیادی گل‌مهر در بستر باستان‌شناسی همراه میوه خرما یافت شدند و رویه آنها به شیره و میوه خرما آغشته شده است (Ghasemi et al. 2020: 281 و قاسمی و دیگران ۱۳۹۶: ۹۴).

پژوهش پتروگرافی بر روی خمیره گل‌مهرها می‌تواند خاک‌های گوناگون استفاده شده در آنها را شناسایی کند که شاید در آینده بتوان با نمونه خاک گل‌مهرهای دیگر به دست‌آمده از کاوش‌های باستان‌شناسی برابری داد. اسکن لیزری رویه گل‌مهرها برای شناسایی اثرانگشت یا اثر کف دست آماده‌کننده چانه گل یا مهرکننده‌ها، همچنین برای شناسایی و ردیابی شمار کسان درگیر در آماده‌سازی و فرایند مهر زدن، می‌تواند آگاهی‌های بیشتری به دانش ما بیفزاید. افزون بر این، سی تی اسکن ریز از بافت درونی گل‌مهر، کمک خواهد کرد تا شیوه پیوست گل‌مهر به بسته/کالا، و چفت‌وبست کردن آن، و سوراخ‌های ایجادشده در آن برای گذر نخ یا ریسمان، رازگشایی شود.

پایان سخن اینکه، نگارنده امیدوار است کتاب مهرها و اثرمهرهای مجموعه سعیدی که در ایران به پارسی برگردانده شده برای شناخت بیشتر این مجموعه استفاده شود.

سپاسگزاری

از فریدون بیگلری و جبرئیل نوکنده، که پیشنهاد پژوهش روی این مجموعه گل‌مهر ساسانی، و همچنین در به پایان رساندن آن کمک فراوانی کردند سپاسگزارم. از آقای نیما فکورزاده و خانم ندا طهرانی که تصاویر کلان و خرد گرفته‌شده آنها در شناسایی این مجموعه استفاده شده سپاسگزاری می‌کنم. از استاد ریکا گیزلن که همیشه راهنمای نگارنده بوده و به پرسش‌های چندی درباره این مجموعه پاسخ دادند، و کمک کردند تا این مجموعه شناسایی شود سپاسگزارم و این نوشتار هرچند کوچک، به ایشان پیشکش می‌شود. طرح همه اثرمهرهای استفاده شده در این نوشتار، نسخه خام چاپ‌شده در نوشتارهای ایشان است که سخاوتمندانه برای من فرستادند، بدون شک، نگارنده پاسخگوی هرگونه اشتباه یا لغزش در این نوشتار است.

ساسانی از آن یافت شده را می‌شناسیم. منطقه گرگان یکی از شناخته‌شده‌ترین مناطق ایران ساسانی است که پژوهش‌های بیش از یک دهه گذشته دستاوردهای باارزشی به دنبال داشته و نشان‌دهنده سرمایه‌گذاری گسترده ساسانیان در این بخش از شاهنشاهی بوده است (Sauer et al. 2017; Sauer et al. 2022).

اما پرسش اینجاست که چگونه می‌توان جایگاه پیدایی گل‌مهرهای این مجموعه یا دیگر مجموعه‌های به دست‌آمده از کندوکاوهای نهانی سوداگران آثار باستانی که اکنون در موزه‌ها و مجموعه‌های گوناگون جهان نگهداری می‌شوند شناسایی کرد؟ یکی از راه‌های شُذنی برای دست یافتن به جایگاه پیدایی گل‌مهرهای بدون بستر باستان‌شناسی مانند این مجموعه، برابری اثرمهرهای آن، با اثرمهرهای بایگانی‌های دیگر به دست آمده از کاوش محوطه‌های باستانی بخش‌های گوناگون شاهنشاهی ساسانی در گذشته است. اثرمهرهای اداری مانند اداره موبد گوهگند کوست ... (?) گرگان در این مجموعه، نشان‌دهنده پیوند تنگاتنگ این یازده گل‌مهر با منطقه گرگان است. افزون بر اثرمهرهای اداری، بررسی اثرمهرهای خودی زده‌شده روی ۱۱ گل‌مهر اداری، و جستجوی همین اثرمهرها در مجموعه‌های به دست آمده از کاوش‌های باستان‌شناسی مانند تورنگ تپه، کبود دان/کبود وال یا دیگر محوطه‌هایی که در آینده از آنها گل‌مهر یافت می‌شود به ما کمک خواهد کرد تا پیوند ادارات با این کسان را دریابیم و شاید پهنه جغرافیایی پیدایی آنها را شناسایی کنیم. ریکا گیزلن پیشتر در کتابش به همه این پرسش‌ها پرداخته است، و پیشنهاد داده که گل‌مهرهای مجموعه سعیدی از آن سه دسته بایگانی جداگانه: استانی، منطقه‌ای و مرکزی بوده است (Gyselen 2007: 8-16). در همین مجموعه اثرمهرهای گواه (یا شاهد) که بیشتر دارای نشان/نماد هستند روی گل‌مهرهای گوناگونی دیده می‌شود که نشان می‌دهد آنها مربوط به یک بایگانی هستند و در یک زمان و جایگاه/ منطقه مهر شده‌اند. در مجموعه سعیدی هم نمونه‌های زیادی از آنها دیده می‌شود.

برآیند پژوهش نگارنده کمک می‌کند تا شناسنامه این گل‌مهرها به آسانی از راه آگاهی‌هایی که در این نوشتار و با شور و شوق برای موزه انجام شده، فراهم شود.

بررسی بیشتر این ۷۳ گل‌مهر از نزدیک، و اسکن و گرفتن تصاویر خوب از آنها می‌تواند ریزه‌کاری‌های گفته نشده در این نوشتار یا کتاب استاد ریکا گیزلن در مجموعه سعیدی را پوشش دهد. همان‌گونه که پیشتر گفته شد، شمار اندکی از گل‌مهرها نشان‌دهنده بافتی است که در آن یافت شده یا همراه کالایی بوده که با آنها آمده، مانند گل‌مهرهای ۰۳ و ۱۸، که در رویه آنها، بازمانده شیره یا گوشت کربنیزه شده میوه

61

61a

8a

© R. Gyselen 2001, H. David del.

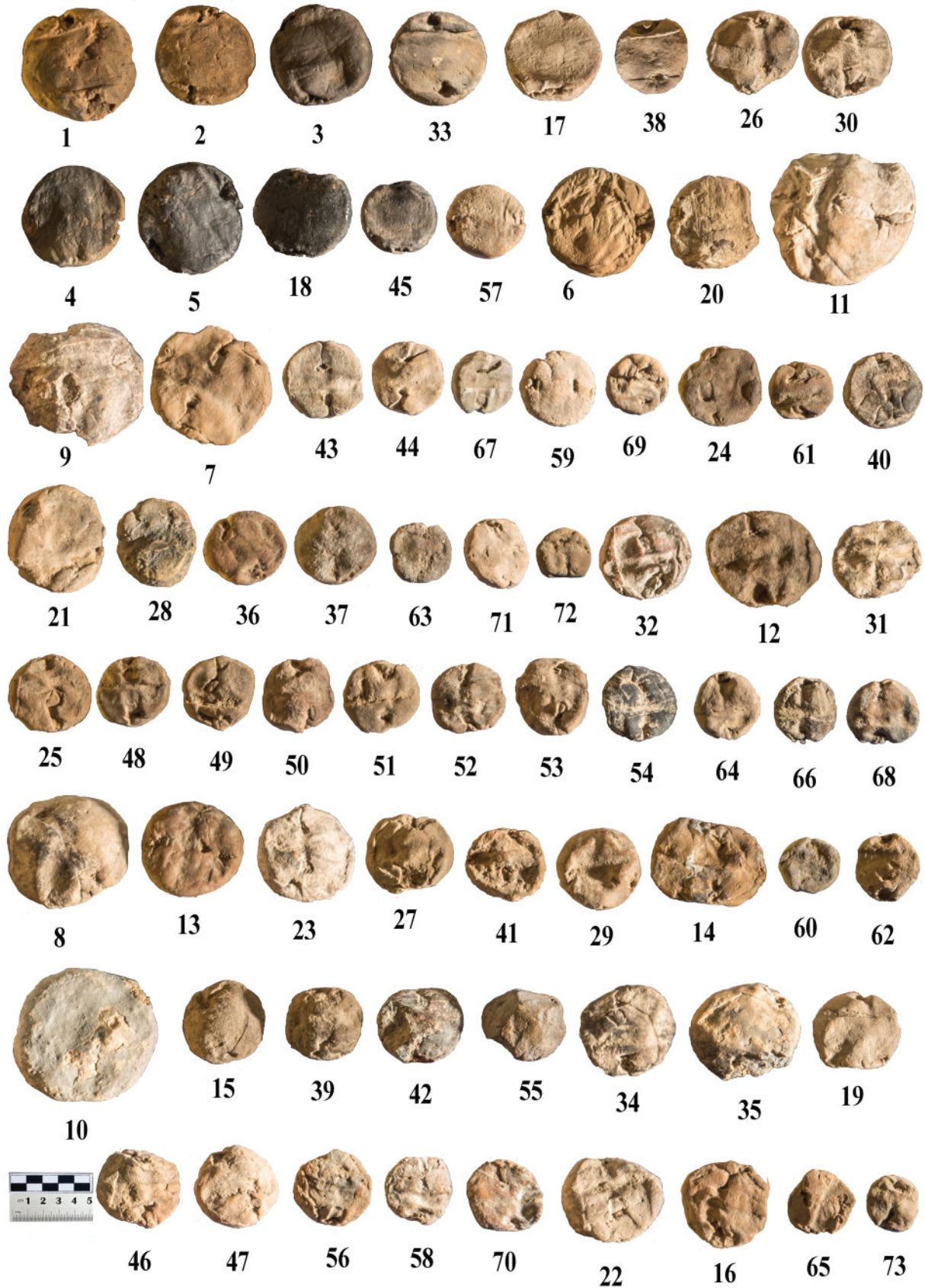

9a

© R. Gyselen 2001, H. David del.

تصویر ۷. گل‌مهر با اثرمهرهای خودی و رسمی. شماره ۶۱ و ۶۱a، با اثرمهر نقش شیر و اسب بالدار؟. طرح و تصویر اثرمهر 8a: از آن "ایران-سپاهید نیمروز و اسپند پارسی، وه شاپور" است. اثرمهر 9a، که همانند اثرمهر ۱۱a است دارای اثرمهر ایران-سپاهید خوراسان، چهر-تیزین است. طرح اثرمهرها از ریکا گیزلن و هلن دیوید (۲۰۰۱).

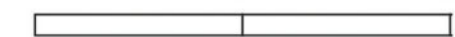
تصویر ۸. نشان‌دهنده پشت همه ۷۳ گل‌مهرهای ساسانی است که بیشتر دارای دو سوراخ در دو سوی برش یا پشت دارند، برخی دارای بازتاب رویه کالا/ بسته‌ای است که به آن پیوست شده بودند.

30a

0 1 2 cm

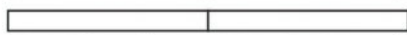
© R. Gyselen 2001, H. David del.

52a

0 1 2 cm

© R. Gyselen 2001, H. David del.

تصویر ۹. شماره ۳۰a، طرح و تصویر اثر مهر وه-شاپور، آسپئد پارسی یا فرمانده سواره نظام است. شماره ۵۲a، اثر مهر داد-بُرز-مهر، آسپئد پهلوی یا فرمانده پارتی سواره نظام است. طرح اثر مهرها از ریکا گیزلن و هلن دیوید (۲۰۰۱).

34a

45a

18b

43b

20b

35e

66a

تصویر ۱۰. گزیده‌ای از اثرمهرهای خودی کسان نامدار (۳۴a، فرهاد از خانواده کارن، پارتی) با نقش اسب بالدار؛ یا کسان ناشناخته، شماره ۱۸b با نقش گاو نر بالدار با سر انسان/پادشاه یا گوپادشاه؛ شماره ۴۳b با نقش انسان بالدار در حال پرواز با سر بز کوهی و حلقه روبان دار در دست؛ شماره ۴۳b با نقش پرتره/نیم‌تنه انسان؛ شماره ۳۵e با نقش یک زن و مرد ایستاده دست در دست هم؛ و شماره ۶۶a با نقش دست انسان دارای نبشته پهلوی.

تصویر ۱۱. گزیده‌ای از اثرمهرهای خودی با نقش سر خرس، یا سر خرس در میان دو بال (بنگرید به تصویر ۳)، و قوچ دیهیم بر گردن یا قوچ در حال راه رفتن/خوابیده (بنگرید به تصویر ۴).

56a

25a

7a

67a

17a

51a

21b

5b

71b

68b

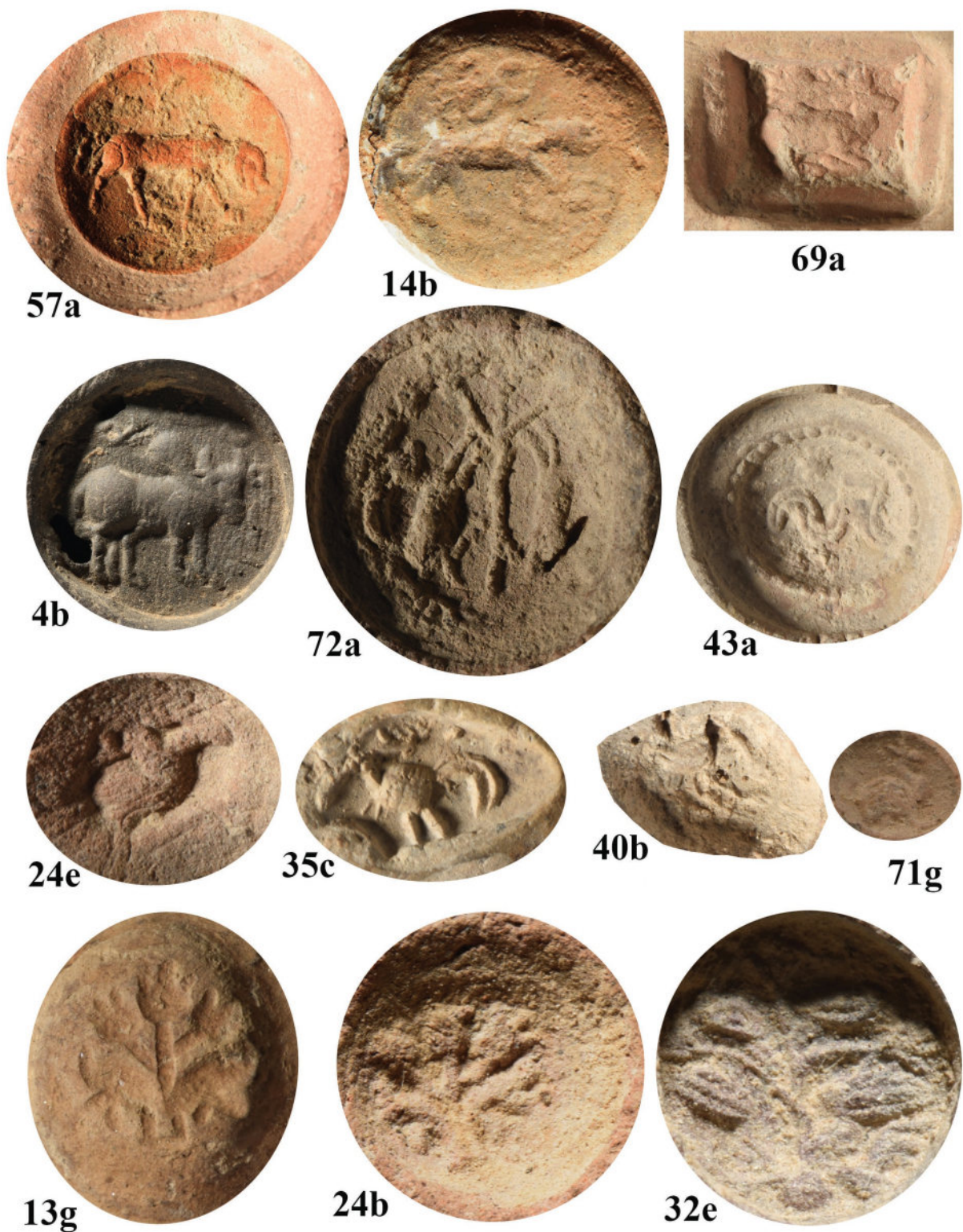

57b

24c

تصویر ۱۲. گزیده‌ای از اثرمهرهای خودی با نقش شیر، شناخته‌شده‌ترین آنها شماره ۶۷a است که اثرمهر "وهرام نامخواست خسرو، آذرماهان" است.

تصویر ۱۳. گزیده‌ای از اثرمهرهای خودی بزرگ و کوچک با نقش پلنگ، گوزن، گاو کوهان‌دار، قوچ و بز کوهی، نشان کوتاهواره، پرندگان، و نقوش گیاهی است.

تصویر ۱۴. گزیده‌ای از اثرمهرهای خودی دارای نشان/نماد (مونوگرام) ساده یا حرفی. شناخته‌شده‌ترین آنها، اثرمهر شماره ۱b از آن "موبد مدوماه، پسر وه-برز-آدر" است که دارای یک نماد/نشان درون یک پایه بالدار / یک جفت بال پایه‌دار است.

گاو کوهان‌دار	پلنگ	سر خرس با بال	سر خرس	بزکوهی	قوچ	قوچ بادبیم و روبان	گوزن خوابیده	سر شیر	اسب اسب/سان	اسب بالدار	نیم تنه اسب بالدار	شیر	
4b	14b	50a	12a	72a	72a	6b	73a	7e	4e	42a	19a	2b	
	40c	63a	16a		35d	6g	69a	13b		45a	26a	4f	
	57a	65a	22a			10a				34a	27a	5b	
		48a				41a					30a	35b	
						56a					39a	35f	
						24d					46a	29a	
						23a					52a	32a	
						31a					53a	36a	
						47a					54a	40a	
						55a					70a	25a	
						28a					61a	25b	
						37a						68a	
												68b	
												68a	
												24c	
												7a	
												7b	
												7d	
												13a	
												13e	
												60a	
												67a	
												62a	
												38a	
												49a	
												64a	
												17a	
												51a	
												71b	
												57b	
												57d	
												57c	
												58a	
												61a	
1	3	4	3	1	2	12	2	2	1	3	11	34	شمار نقوش

جدول ۲. شمار و گوناگونی نقوش جانوری شناسایی شده در گل‌مهرها.

دست انسان	انسان	نیم تنه انسان	اسب سوار	انسان بالدار-سر بز	گوپادشاه	نماد/نشان	نماد/نشان حرفی	نشان اسپید؟	چرخ سه / چهار پره	ستاره شش پر	ستاره هشت پر	ماه	گیاه/گل/درخت	پرنده	شمار نقش
66a	35c	20b	8a	43b	18b	1b	50b	19a	3c	6a	34a	4b	13g	6d	
	72b		9a			2c	67b	26a	68b?	20b	10a	6a	32e	6f?	
			11a			2d	62b	27a		35f	23a	2b	19a	6h	
						15b	38b	30a		29a	59a	8a	26a	20e	
						14c	71a	39a		32a		12a	27a	35c	
						19b	71e	46a		36a		16a	30a	40b	
						39b	59a	52a		41a		63a	39a	24e?	
						30b		53a		56a		65a	46a	13f?	
						52b		54a		25a		37a	52a	71g?	
						53b		70a		68a		29a	53a	1e	
						54b				24a		32a	54a		
						70b				72a		36a	70a		
						16b				34a		41a	10a		
						16c				25a		56a	23a		
						63b						25a	31a		
						65b						25b	47a		
						68c						68a	55a		
						42c						24a	37a		
						66b?						24a	44a		
						66c?						7a	24b		
						66d?						7d	24d		
						24f?						13a	72a		
												60a	59a		
												17a	20f?		
												15a?	14b?		
												72b			
												72a			
												58a			
1	1	1	3	1	1	22	7	10	2	14	4	28	25	10	

جدول ۳. شمار و گوناگونی نقوش گیاهی، انسانی، آمیخته، پرندگان، نماد و نشان، ماه و ستاره، و ... شناسایی شده در گل مهرها.

2019 *La géographie administrative l'empire sassanide*, d'après les sources épigraphiques en moyen-perse. Bures-sur-Yvette: Groupe pour l'Étude de la Civilisation du Moyen-Orient, Res Orientales XXV.

2007 *Sasanian Seals and Sealings in the A. Saeedi Collection*. Peeters Publishers. Leuven.

1987 "bulles et sceau Sassanides", In *Fouilles de Tureng Tepe*, edited by R. Boucharlat & O. Lecomte. Pp. 185-190. Paris: Éditions Recherche sur les civilisations.

Pourshariati, P.

2017 "Kārin," *Encyclopædia Iranica*, online edition, available at <http://www.iranicaonline.org/articles/karin> (accessed on 15 May 2017).

Sauer, Eberhard W.; H. O. Rekanvandi, T. J. Wilkinson & J. Nokandeh (Eds.)

2013 *Persia's imperial power in Late Antiquity: The Great Wall of Gorgan and the frontier landscapes of Sasanian Iran*. Oxford & Oakville (CT): Oxbow.M

Sauer, E.; J. Nokandeh & H.O. Rekanvandi (Eds.)

2022 *Ancient Arms Race: Antiquity's Largest Fortresses and Sasanian Military Networks of Northern Iran: A joint fieldwork project by the Iranian Center for Archaeological Research*, The Research Institute of Cultural Heritage and Tourism and the University of Edinburgh (2014-2016). Oxbow Books.

منابع

قاسمی، پارسا، ریکا گیزلن، رضا نوروزی، و عزیز الله رضایی. ۱۳۹۶ "بازسازی تقسیمات استان ساسانی بیشابور با کشف تعدادی نام‌جای جدید از گل‌مهرهای محوطه تل قلعه سیف‌آباد-کازرون"، پژوهش‌های باستان‌شناسی ایران، دوره ۷، شماره ۱۴: صص. ۹۱-۱۰۲.

گیزلن، ریکا.

۱۳۸۴ چهار سپاهید شاهنشاهی ساسانی بر اساس شواهد مهرشناسی، برگردان: سیروس نصراله‌زاده، تهران: پژوهشگاه میراث‌فرهنگی و گردشگری، پژوهشکده زبان و گویش.

References

Bayani, M.

1972 "Étude sur quelques bulles sassanides", In *Proceedings of the IVth Annual Symposium on Archaeological Research in Iran*, edited by F. Bagherzadeh, pp. 218-221. Tehran: Tehran: Iranian Centre for Archaeological Research.

Ghasemi P.; R. Noruzi, R. Gyselen, M. Mashkour & A. Rezaei 2020 "Tol-e Qaleh Seyfābād (TQS), a Major Provincial Centre of the Sasanian Period in Bišābuhr Province, Fars, Iran. Preliminary Excavation Report", *Ancient Near Eastern Studies* 57, pp. 259-297.

Gyselen, R.

2001 *The Four Generals of the Sasanian Empire: Some Sigillographic Evidence*. Istituto Italiano per l'Africa e l'Oriente, Conferenze 14, Roma.